

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2004:2

Bokprat

– en pedagogisk metod för barnbibliotekarier

Ann Sunnvius

»svensk titel: **Bokprat** – en pedagogisk metod för barnbibliotekarier

»engelsk titel: **Book talk** – a pedagogical method for children's librarians

»författare: Ann Sunnvius

»kollegium: 3

»färdigställt: 2004

»handledare: Kersti Nilsson

»abstract: The topic of this bachelor thesis is the art of book talk. Book talk is when a librarian orally presents a book in front of a group of people, in this thesis, a group of children. The first part of the thesis treats book talk as a method and its development. It will also go through which roll book talk plays in the daily work of a children's librarian today, and if they got any education in book talk during their librarian education.

The purpose of this study is to investigate and compare Lev Vygotskij's pedagogical theories on fantasy and creativity to book talk performed by children's librarians. Interviews were made with three children's librarians at two libraries in a quite big town in Sweden. Book talks were also observed at some occasions.

The result of this study is that the interviewed librarians are not mainly aware of which pedagogical methods used in their book talks (and in preparing them). Yet it is possible, by analysing the material from the interviews and observations, to find similarities between book talk and Vygotskij's theories.

»nyckelord: Barnbibliotek, barnbibliotekarie, bokprat, boksamtal, högläsning, pedagogik, Vygotskij.

Förord

Det har varit intressant och givande att fördjupa sig i en barnbibliotekaries dagliga arbete, speciellt delen bokprat. Jag har fått veta en hel del om hur olika de kan arbeta när de planerar och genomför en så viktig del i sitt arbete som bokprat. Arbetet med uppsatsen har utförts i Uppsala med distanskontakt med handledare från Bibliotekshögskolan i Borås, från vårterminen år 2001 fram till våren 2004.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Bokprat	2
	2.1 Bokpratets utveckling	3
	2.2 Läslust och betydelsen av att läsa	5
	2.3 Bokpratets funktion	6
	2.4 Bokprat som metod; förberedelser och genomförande	7
	2.5 Observation av ett bokprat	9
	2.6 Barnbibliotekariens arbete	10
3	Lev Vygotskij	11
	3.1 Sammanfattning av Vygotskijs teorier	14
4	Syfte och problemformulering	15
	4.1 Syfte	15
	4.2 Problemformulering	15
5	Metod	16
	5.1 Kvalitativ metod	16
	5.2 Urval	17
6	Redovisning av intervjuer med barnbibliotekarierna	18
	6.1 Utbildning	18
	6.2 Målgrupp	18
	6.3 Förberedelser	19
	6.4 Tillvägagångssätt	20
	6.5 Lev Vygotskij	21
	6.6 Utvärdering och uppföljning	21
7	Analys mot Vygotskij	23
	7.1 Diskussion	27
8	Slutsatser	29
9	Sammanfattning	31
	Källförteckning	33
	Otryckta källor	33
	Tryckta källor	33
	Bilagor	
	Bilaga 1: Intervjumanual	1

1 Inledning

I mitt tidigare arbete som förskollärare läste jag ofta högt ur böcker för barnen – jag använde mig i princip av bokprat för att introducera boken. Barnen blev intresserade av att höra mer och de som kunde läsa började genast läsa boken för att få veta slutet. Barnbibliotekarien på närmsta filialbibliotek bjöds in till förskolan för att hålla bokprat, både för barnen och för de vuxna. Syftet med bokpratet var att tidigt uppnå en bra kontakt mellan barnen och biblioteket och naturligtvis ge barnen en stillsam syssla. Varje vecka besökte vi dessutom biblioteket – att läsa böcker ingick som en självklar del i planeringen för barnen. Bokprat var ett sätt att hjälpa barnen att ta det först steget att börja läsa en bok på egen hand. Vad innebär då bokprat? Den amerikanske bibliotekarien Joni Bodart beskriver bokprat med följande pricksäkra liknelse:

As a dramatic art booktalking has something in common with storytelling, although in content it more nearly resembles an unfinished murder mystery, it doesn't say "who dunnit" but it makes you want to find out (Bodart 1980, s. 3).

Bokprat är en etablerad teknik för bibliotekariers aktiva litteraturförmedling. Det går att jämföra bokpratet med en *trailer* för en film. Det gäller att förmedla en stämning, etablera en situation och väcka nyfikenhet. Ett bokprat innebär rent konkret att en bibliotekarie, inför en grupp människor, presenterar och berättar om böcker för att dela med sig av sina läsoplevelser och väcka läslust hos åhörarna.

I arbetet som förskollärare kom jag i kontakt med *Reggio Emiliens pedagogik*, den fascinerande pedagogiska filosofin och praktiken man lyckats skapa och utveckla i området Reggio Emilia i norra Italien. Filosofin, som efter mer än 30 år fortfarande spirar och utvecklas, kännetecknas av en djup respekt för barnets rättigheter och förmåga. Det pedagogiska arbetet präglas av en syn på kunskap och lärande, som tar sin utgångspunkt i barnens erfarenheter och tankar (Wallin 1996). Man har ställt sig i dialog med andra pedagogiska traditioner och inriktningar, bland annat Jean Piaget och den ryske pedagogen och författaren Lev Vygotskij. Vygotskij, vars pedagogik och teorier om barns utveckling och inläring kommer att studeras närmare, talar om proximala zoner hos barn och menar med det de metodiska tillfällena, då barnet själv är berett till en "aha-upplevelse". "Aha-upplevelse" i betydelsen att barnet verkligen förstår innebörden av det den lärt sig och kan nyttja kunskapen i andra sammanhang. Mer ingående beskrivning av Vygotskijs teorier kommer i kapitel tre. Utgångspunkten, att människans medfödda reflexer och psykologiska funktioner förändras och utvecklas genom kontakt med andra människor och genom stimulering från tidig ålder som Vygotskij skriver om, var något som jag tyckte märktes hos barnen och gick att arbeta med i förskolan. Vygotskij kom att spegla den pedagogik, som jag tillsammans med kolleger planerade och utförde. Intressant är då frågan om det går att spåra samma sorts pedagogik bland barnbibliotekarier i deras bokprat?

Syftet med den här uppsatsen är därför att med utgångspunkt från Lev Vygotskijs teorier om fantasi och kreativitet, jämföra dessa med de intervjuade barnbibliotekariernas sätt att planera och framföra sitt bokprat, liksom själva metoden bokprat. Mer fördjupande om syfte och problemformulering behandlas i kapitel fyra. I de två kapitlen innan, kapitel två och tre, utreds bakgrunden till bokprat, bokprat som metod och de pedagogiska teorier (Vygotskijs) som ligger till grund för undersökningen. Kapitel fem och sex handlar om utförda intervjuer i uppsatsen, som sedan analyseras mot Vygotskij i kapitel sju. Efter det kommer ett avsnitt med de slutsatser som kunnats dras utifrån analysen. Avslutningsvis sammanfattas uppsatsen i kapitel nio.

2 Bokprat

I kapitlet *Bokprat* i boken *Barnspåret: idébok för biblioteket* benämns bokprat så här:

Uttrycket bokprat myntades av svenskt biblioteksväsendets ”grand old lady” Greta Renborg och har som så många andra metoder i svenska barnbibliotek amerikanska förebilder. Bokpratets viktigaste funktion är förmedlingen av de känslor boken väckts hos oss. Det handlar om upplevelse och kommunikation (Ullander et al., *Barnspåret: idébok för biblioteket* 1994, kap. bokprat).

Bokprat kan sättas som rubrik på flera olika tänkbara muntliga framträdanden i fråga om att presentera en bok. Joni Bodart, amerikansk bibliotekarie, beskriver metoden bokprat koncist på följande sätt: “It is what you say to convince someone to read a book” (Bodart 1980, s. 9). Föreläsare för samtliga bibliotekstyper kan utnyttja bokpratet som metod, var och en med utgångspunkt i ”sitt” bibliotek, med dess mål och medier. Det finns lika många olika sätt att framföra ett bokprat, som det finns människor i biblioteksvärlden. Olika typer av bokprat passar olika personligheter, till exempel kan nämnas att det i USA bildades två olika skolor när det gällde framförande av bokprat under 1970-talet. Det formella bokpratet hade sitt säte i Baltimore. Bokpratet skrevs ner och lärdes in utantill. På så sätt fick bibliotekarier också möjlighet att låna manuskript av varandra. Det lades ned mycket energi på det rent tekniska i framförandet, såsom röstläge, andningsteknik och gester. Vid New York Public Library lade man istället huvudvikten på bibliotekariernas personliga förhållande och upplevelse till boken. Bibliotekarierna utgick från sig själva och sina egna läsupplevelser. Bokpratet fick mer en karaktär av ett samtal än en enmansföreläsning (Olsson 1960, s. 169ff).

Uttrycket bokprat poängterar att det är boken och inte biblioteket som är huvudtemat. Ett bokprat är något helt annat än en föreläsning. Det ligger något informellt över uttrycket. Bibliotekarien berättar något som man vill prata om, enligt författaren och bibliotekarien Greta Renborg. Renborg var den svenska bibliotekarie som införde bokpratet till Sverige från Amerika. I samband med en mindre bokmessa i Uppsala fick jag möjlighet att samtala med henne, framförallt om bokprat. Hon har inriktat sig på ett område inom biblioteksarbetet, som tidigare varit påfallande försummat, den uppsökande verksamheten. Budskapet, som hon menar är det viktigaste, ska tala om att biblioteken finns, att de har något att erbjuda, också åt de människor som inte drömmer om att självmant utnyttja dem. Varje anställd bör känna ansvar för detta marknadsföringsarbete i sitt dagliga arbete på ett bibliotek. För marknadsföringen är bokprat viktigt. Förutsättningar för ett väl utfört bokprat är att personalen är lämpad, att det finns tid och att bra nya böcker finns tillgängliga. Ordet bibliotek måste ges positiva associationer och biblioteket bör fråga sig vad det gör för de befintliga användarna, hur de bemöts av personalen och så vidare. Renborg säger vidare att ett personligt engagemang är det viktigaste hos dem som bokprat. Det måste komma från hjärtat och det gäller att vara personlig. Bokpratet som hålls angår ofta bokprataren i hög grad, i fallet barnböcker kanske inte i samma utsträckning som med vuxenböcker dock. Det är svårt enligt Renborg att presentera en för alla giltig definition på bokprat. Självfallet kan ett bokprat behandla andra medier än böcker, till exempel själva biblioteket och dess olika verksamheter. I sin bok *Bibliotekens PR – och kontaktarbete* skriver Renborg att den enda definitionen på *book talk* hon funnit i tryck i USA, är den som ingick i kursen *Reader Services* vid biblioteksskolan på Rutgers State University. Definitionen innehåller bland annat:

- A "book talk" has become formalized as a presentation by a librarian to a group of potential readers of the books talked about.
- The "book talk" is closely related in content to the comments made about books to individual readers in an informal fashion of "floor work" (Renborg 1977, s. 60).

Den andra punkten knyter samman till det Renborg nämnde om den informella aspekten av bokprat, nämligen att biblioteksfolk pratar om de böcker de känner till och att de pratar om något de vill prata om.

Barnboksförlagen lovordar det arbete som bokpratarna utför. År 1997 drog Bibliotekstjänst igång ett projekt där tolv utvalda bokpratarna på frilansbasis genomförde bokprat över hela Sverige. Var och en av dem täckte ett distrikt, ibland två län var. De vände sig främst till lärare, som sedan skulle använda sig av bokprat i sin svenskundervisning. Bokpratarna orienterade och tipsade sin publik om förlagens utgivning. "Bokpratarna är verkliga eldsjälarna och har blivit en viktig kanal ut. /.../ De är engagerade och entusiastiska, ett slags missionärer." Så skriver ett förlag om bokpratarna. Detta projekt visar på bokpratets betydelse när det gäller spridning av bra barnlitteratur (*Biblioteksbladet* 1998:8).

I uppsatsen kommer begreppet bokprat att användas för att beskriva den metod som barnbibliotekarier använder när de presenterar böcker inför grupper av barn och ungdomar.

2.1 Bokpratets utveckling

Bokpratet har amerikanska förebilder och det svenska uttrycket bokprat är en översättning av den amerikanska benämningen *book talk*. Redan på 1950-talet började termen dyka upp i litteraturen. Eleanor Phinney, amerikansk bibliotekarie, underströk betydelsen av att genomföra *book talks* i skolor och föräldraföreningar redan 1956. Här i Sverige var det, som nämnts, Renborg som försvenskade begreppet *book talk* till bokprat. Hon vände sig dock uteslutande till vuxna och menade att det viktigaste var att nå de vuxna och genom dem i sin tur barnen.

Valfrid Palmgren var den första personen i Sverige som skapade ett barnbibliotek, vilket hon gjorde efter amerikanskt mönster. Med hjälp av privata donationer byggde hon upp ett barnbibliotek i Stockholm i början av 1900-talet. Alla var välkomna till biblioteket, men bara de som var över 10 år fick låna böcker med sig hem. För att få låna en skönlitterär bok var barnen också tvungna att samtidigt låna en "nyttig" bok, det vill säga en fackbok – en inställning som länge levde kvar, också på många andra bibliotek. Först med 1930 års biblioteksreform blev biblioteken en allmän angelägenhet och de behövde inte längre förlita sig på privata donationer och frivillig, obetald arbetskraft.

1968 gjordes ett första försök att beskriva barnbiblioteksarbetets metodik med boken *Att arbeta i Barnbibliotek* (SAB serien 3). Barnbibliotekets målsättning diskuterades inte direkt, men kunde utläsas i termer som "att fostra en publik till större läskunnighet". För att nå detta mål borde man ge "kunden" vad han eller hon ville ha. Vilket konkret betydde att man inte skulle skrämja bort barnen genom att enbart erbjuda dem "kvalitetslitteratur" utan gå dem till mötes med det de önskade. När det gällde bokbeståndet eftersträvades så många titlar som möjligt.

I slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet talades det om bokprat i barnbibliotekssammanhang i Sverige. I bibliotekslitteraturen skrevs det om "the art of book talk" – bibliotekarien ger ensamt en föreställning med prat om böcker inför publik. Bokprat hade i början en tendens till att enbart uppfattas som en konst i att föreläsa och det tog ett tag innan bokpratens formades till det de är idag. Det kom vid denna tidpunkt ut en hel del böcker som tog upp konsten att hålla bokprat, framförallt i USA, men även i

vårt land. Det visade sig också så småningom att bokpratet var en bra metod för alla typer av bibliotek. Utlåningen av böcker ökade tydligt där bokprat användes. Barnbibliotekarier skulle nu arbeta utåtriktat och bokpratet var en av de metoder som förespråkades. Lässtimulans i form av bokprat ansågs som en effektiv metod. 1970-talet var också det decennium då barnen stod i centrum både i samhälls- och kulturdebatten, vilket skyndade på spridningen av bokprat som också en metod för barn. För barnbibliotekets del manifesterades detta i det målsättningsarbete som Sveriges allmänna biblioteksförning (SAB) specialgrupp genomförde 1975-76. Följande mål sattes bland annat upp:

- Barnbibliotekens mål är att nå ut till alla barn.
- Barnbiblioteket ska medverka till att skapa förutsättningar för en gynnsam språklig utveckling.
- Barnbiblioteket ska medverka till att skapa självständiga, kritiskt tänkande människor med ett rikt fantasi- och känsloliv.
- Barnbiblioteket ska aktivt söka upp de barn som av fysiska, psykiska, språkliga eller sociala skäl inte utnyttjar biblioteket.
- För att förverkliga målsättningen att nå ut till alla barn måste biblioteket aktivt söka upp och samarbeta med de organisationer, institutioner eller enskilda som arbetar med barn och sprida information om böcker, läsning och bibliotek.

Det är betydelsefullt att ha mål uppsatta även om det i verkligheten inte alla gånger är så lätt att nå målen. Ett sätt att närma sig dem, var och är, att använda bokprat.

Om det uppsökande arbetet är en förutsättning för att nå ut till alla barn, är ett väl fungerande barnbibliotek en förutsättning för en lyckad fortsättning mot en god läsutveckling, och mot att bli en ur alla synpunkter bra biblioteksutnyttjare (Rydsjö 1994).

Barnbibliotekarien har följaktligen en nyckelposition när det gäller att föra ut litteratur till läsarna och få reaktioner på den. I förlängningen innebär detta att upprätthålla utgivningen av god litteratur för barn och ungdom. Under 1980-talet anställdes bibliotekarier som bokpratörer för skolan. Men många bibliotekarier tyckte att det fungerade otillfredsställande och de uppfattade bristen på uppföljning från skolans sida som ett stort problem. Den ekonomiska krisen och det kärva läget i landets kommuner drabbade biblioteken och skolan hårt och i början av 1990-talet drogs bokpratartjänster och barnbibliotekarietjänster in. Bokpratet minskade i omfattning på grund av detta.

Under 1990-talet blev forskare mer och mer medvetna om det viktiga faktum att de lässvaga behöver mer hjälp att hitta rätt böcker än de som redan är duktiga på att läsa. Idéer om hur detta kunde genomföras går att läsa i *Barnspåret: idébok för biblioteket* (Ullander et al. 1994), 1990-talets idébok för barnbibliotekarier. Maria Törnfeldt var en av dem som föreslog hur det skulle kunna gå till att väcka läslust och vilja att läsa bland de lässvaga barnen och ungdomarna. Hon föreslog att barnbibliotekarien skulle bjuda in små grupper av barn, med baktanken att barnen inte behövde känna sig stressade och pressade av de mer läsvana kamraterna. 1990-talet präglades därför av flera projekt för att öka läslusten hos barn.

Att väcka läslust hos lässvaga barn och ungdomar: ett metodutvecklingsprojekt är ett projekt som sattes igång 1993 av Maria Törnfeldt. Hon vill att det ska tänkas mer på de lässvaga då bibliotekarier väljer böcker att bokprata om. Bokpratet är viktigt, enligt Törnfeldt, då det är lättare för barnen att välja ut en bok ur ett presenterat och begränsat urval, än att försöka hitta någon bok i biblioteket fyllt av böcker, på egen hand. Naturligtvis måste också viljan att läsa finnas med, poängterar Törnfeldt. Ett moment i Törnfeldts projekt var en bokpratarkurs för elever. Det var äldre elever som bokpratade för yngre. Först fick de lära sig själva bokpratartekniken och vad man ska tänka på då

man väljer ut böcker till bokpratet. Sedan fick de prova på att bokprata om ”sin bok”. Läraren ansåg att det gav eleverna gott självförtroende att ha klarat av att berätta om böcker inför en grupp. Detta ville lärarna gärna fortsätta med (Törnfeldt 1993). En mängd läs- och skrivprojekt har på 1990-talet och början på 2000-talet startats runtom i landet. Bland annat har det gjorts försök att främja läsning med hjälp av datorns hjälp.

2.2 Läslust och betydelsen av att läsa

Varför vill vi att barn ska läsa böcker? I det följande citeras ett utdrag ur *Ändringar och tillägg till LGR 80* (Läroplan för Grundskolan 1980).

Eleverna skall få möta skönlitteratur som en källa till kunskap och glädje. Litteraturen stimulerar fantasin och lusten att berätta, göra bilder, leka och dramatisera. Av dessa skäl skall eleverna ofta läsa, lyssna till, samtala om och arbeta vidare med skönlitteratur. De skall bli förtrogna med böcker, författare och bibliotek och vänja sig vid att låna och läsa skönlitteratur (LGR 80).

Att läsa och skriva är utan tvekan det allra viktigaste som barnen lär sig i skolan, eftersom de språkliga färdigheterna är en förutsättning för allt annat lärande. Språket banar vägen till kunskap. Någon måste tala om och visa hur man gör när man läser och skriver, sedan bör barnet få pröva själva. Det är viktigt att en vuxen förebild finns tillgänglig, för att ge råd, stöd och svara på frågor. Om man ska bli en bra läsare måste man läsa mycket och det är här som motivationen eller lusten kommer in i sammanhanget. Bokprat är ett bra sätt att stimulera motivationen och lusten till att läsa (*Att läsa, nyckeln till många världar* (1990), Skolöverstyrelsen). ”Ös böcker över barnen” löd ropet från den stridbare författaren Sven Wernström. Den uppmaningen har följts i projekt på flertalet håll i landet, bland annat i Rinkeby och Markaryd, där man som resultat märkt ökad läsning hos barnen. Många anser att dessa projekt skulle kunna mynna ut i ett permanent projekt över hela Sverige.

Goda läsvanor sägs grundläggas tidigt i livet. Att kunna hantera ord och skaffa sig ett tillräckligt ordförråd är idag en nödvändighet. Inte speciellt förvånande produceras det idag mer text än någonsin tidigare i mänsklighetens historia. För att hjälpa barn och ungdomar att nå en bit på vägen mot ”tillräcklig kompetens” behövs tid, insikt och handledning redan under tidig skoltid (Wernström 1990). Det är också viktigt att språket i barnböckerna håller hög kvalitet och är genomtänkt. Författaren Kerstin Rimsten-Nilsson skriver i sin bok *Barnböcker och läslust* att barnboksförfattare arbetar medvetet med språket. Det språk de använder i sina böcker är förankrat i barnens språk och erfarenheter. Hon listar några punkter på vad böcker och läsning kan ge barnen:

- Barnböcker kan ge barn anledning att prata, det vill säga träna sig att använda det språk de har.
- Barnböcker kan ge barnen tillfällen att utvidga sitt ordförråd till fler områden som de behöver ord för.
- Barnböcker kan ge barn tillfällen att lyssna på språk som ger dem mönster för fortsatt språkutveckling samtidigt som de upplever gemenskap, närhet och trivsel.
- Barnböcker kan inspirera barn till att göra egna böcker (Rimsten-Nilsson 1981, s. 25ff).

Aidan Chambers är en välkänd och uppskattad barn- och ungdomsboksförfattare. Han har blivit en förespråkare för att barn och ungdom ska få tillgång till bra böcker. Läsandet är, enligt honom ”världens viktigaste uppgift i en värld som ger barnen väldigt lite tid för egen eftertanke” (Chambers 1995). Men kampen för barnens läsning är varken självklar eller enkel. Idag formas barnen efter andra mallar än förr. Deras liv präglas av TV och datorer, av snabba och föränderliga budskap. Eftersom dagens unga tänker annorlunda än föräldragenerationen, sker deras möte med litteraturen också på ett annorlunda sätt. Därför måste rum skapas där de unga vill vara och där de böcker som de vill läsa finns.

I barnens läsecirkel spelar läraren en oerhört viktig funktion. Chambers menar att det är i samtalet om böcker som lärarens viktigaste funktion behövs, den som pedagog.

I boksamtalet skapas förutsättningar för förståelse, lösa bitar ges möjlighet att falla på plats och samtalet blir i bästa mening en socialt utvecklande handling. ”Genom att ge barnen regelbunden lästid ger man mening åt alla de andra läsrelaterade aktiviteterna” säger Chambers vidare (Chambers 1995, s. 51).

När lärare och bibliotekarier talar om att skapa läslust hos eleverna är det den frivilliga läsningen av skönlitteratur som avses. Läraren har en nyckelroll att stimulera elevernas läslust. Det gör läraren bäst genom att överföra sitt eget, förhoppningsvis, stora intresse för böcker och läsning till sina elever. Detta anser Wernström i sin bok *Ös böcker över barnen*. Läraren måste vara beläst för att kunna presentera böcker, ge förslag på böcker, ge individuella råd till elever vid val av böcker, samt inte utan betydelse, kunna samtala om böcker (Wernström 1990). Det bör finnas ett förråd av många och olika slags barnböcker. Förrådet bör förnyas allteftersom barnens läsförmåga ökar. Högläsning är också viktig för att barnen ska kunna uppleva litteratur. De får då en försmak av vad de själva kan komma åt på egen hand när de läser själva.

I boken *Nycklar till läroriket: texter om lärande, läsande och bibliotek* (Eriksson & Melchert 1997) kan man läsa att glädjen i att läsa, bäst förmedlas från människa till människa. Att kunna hantera ord och skaffa sig ett rikt ordförråd kan bidra till upptäckter, ökad allsidig kommunikationsförmåga, självförtroende och glädje.

2.3 Bokpratets funktion

Avsikten med bokprat är i första hand att väcka läslust och nyfikenhet på böcker. Genom bokprat skapar man efterfrågan och nyfikenhet samt stimulerar barn att använda biblioteket och böcker som ett redskap att vidga sin värld med. Man kan säga att biblioteket knyter framtidens biblioteksanvändare till sig. Bokpratet har också en pedagogisk uppgift att fylla genom att lära barnen hitta till biblioteket, lära dem hur biblioteket fungerar, hur man får lånekort och hur man sköter sina låneböcker. Alla barn och ungdomar ska känna till biblioteket, veta hur det används och få möta litteraturen. I *Lpo 94 (Information om 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet – Lpo 94)*, går det bland annat att finna:

Eleven ska vänja sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter och att använda hjälpmedel som ordlistor, uppslagsböcker och datorer för att skriva och hämta information. Eleven skall kunna läsa barn- och ungdomsböcker och facktexter skrivna för barn och ungdom med god förståelse och flyt i läsningen (Lpo 94).

Bokpratet, liksom bokläsning, kan också vara en stund för barnen att lugna ner sig och slappna av fysiskt. Däremot är total passivitet från barnens sida inget att sträva efter, bokprat ska vara mer än ett föredrag. Lars Norström skriver i *Bokprat, om textsamtal mellan barn och vuxna*:

Barn är nyfikna! De vill veta vilka böcker som finns och vad de handlar om. Hjälpl dem med det genom att låna en låda böcker, som du sedan gör reklam för. Ställ böckerna på tavlans kritlist, så att de exponeras ordenligt! Berätta sedan lite kort om varje bok och säg: – Varså god att låna! (Norström 1997, s. 109.)

Bokpratet ska förklara sådant som kan vara ovant eller okänt för barnen till exempel miljö, kultur, geografi etc. Det gäller att väcka intresse för bokens tema. Nyfikenhet är också en form av förförståelse. Förförståelse är allt sådant som barnen har med sig i bagaget i form av erfarenheter, attityder, normer och kunskap. I bokpratet ska det som barnen saknar av förförståelse tillföras och ofta handlar det om att underlätta

identifikationen – barnens förmåga att identifiera sig med bokens huvudperson till exempel.

”Barnbibliotekets mål är att nå ut till alla barn.” Så inleds det förslag till målsättning som en stor grupp av landets barnbibliotekarier formulerade i mitten av 1970-talet och som grundar sig på 1974 års kulturpolitiska mål. Där står att barnbiblioteket aktivt ska ”söka upp de barn som av fysiska, psykiska, språkliga eller sociala skäl inte utnyttjar biblioteket”. Redan innan denna målsättning skrevs hade barnbibliotekarier arbetat uppsökande i mindre organiserad form, ofta med barn och personal i förskola som målgrupp. I boken *Passa upp, passa, passa vidare*, skriver Britt Engdal att det är det uppsökande arbetet som är det viktigaste arbetet inne i biblioteken. Biblioteket har en uppgift just att ständigt passa vidare – att fylla på till förmedlarna så att de i sin tur kan passa vidare till sina grupper. Förmedlarna känner barnen och har en personlig och känslomässig relation till dem och därför ger informationen ett starkare intryck. Deras kunskap om ”sina” barn har stor betydelse om en bok blir läst eller ej (Engdal 1982, s. 63).

Ytterligare ändamål med bokprat är att väcka bibliotekslust, presentera biblioteket och dess möjligheter och att marknadsföra biblioteket. För att ett bokprat verkligen ska kunna inspirera, underlättar det om den som håller bokpratet själv har upplevt något och framför allt då läst in den bok eller de böcker som hon eller han talar om. Greta Renborg poängterar i sin bok *Bibliotekens PR – och kontaktarbete* att bakom uttrycket bokprat ”ligger något av upplevelse”. Läsaren upplever en bok, eller upplever sin egen läsglädje och vill sprida denna glädje till andra. Det väsentliga är då att tala om att man har upplevt något vid läsningen. Det är, enligt Renborg, förmedlandet av vad man upplevt under sin egen läsning, som kan ge andra människor impulser till att läsa. Detta kan även gälla upplevelse från en barnbok. En viktig roll i barns och ungdomars kunskapsinhämtande spelar, nu som förr, biblioteken. Bibliotekariernas funktion blir att strukturera informationsflödet för eleverna. För läraren blir uppgiften att lära eleverna att omvandla information till kunskap. Här är ett viktigt fält för samverkan mellan skola och bibliotek (Renborg 1977).

Allt som allt kan man kortfattat säga att bokpratets funktion för barnen är att väcka lästlust, få barnen att slappna av och introducera biblioteket. För barnens fortsatta skolgång underlättar regelbunden läsning inläring genom att det till exempel snabbar upp läshastigheten. Biblioteket nyttjar metoden som en introduktion till hur man använder ett bibliotek och som en PR-metod för att göra biblioteket som en naturlig plats att gå till även om vuxen. Samhället erhåller i slutändan ett mer bildat folk, vilket på många sätt gynnar Sverige som land.

2.4 Bokprat som metod; förberedelser och genomförande

Då ett bokprat ska genomföras krävs det en hel del tid för planering och inläsning, vilket kan vara lite av baksidan med bokprat. En bilderbok med kortare textavsnitt i beräknas ta i genomsnitt cirka en halvtimme att läsa och en ungdomsbok kan ta cirka tre timmar enligt en erfaren barnbibliotekarie. Till den tiden tillförs lästid för de böcker man väljer att inte ta upp i sitt bokprat, men funderade på att göra, samt tid för funderingar hur böckerna ska presenteras. Kontaktarbetet med till exempel skolan tar också tid, plus att det kan vara knepigt att beställa in och samla de valda böckerna i flera exemplar från filialer och skolbibliotek. Böckerna till bokpratet ska inte vara vilka som helst utan det ska finnas böcker som angår alla, vilket innebär att det till exempel ska finnas böcker som innehåller äventyr, vänskap, kärlek och sorg. Bland dem ska det finnas lättlästa böcker men också en del ”tunga” böcker. Urvalet måste passa målgruppen. Det är viktigt att ta

hänsyn till vilken målgruppen är – till exempel lågstadiesbarn eller högstadieungdomar och i vilket tillstånd den befinner sig – trött, busig, pigg etc.

Bokprat ska inspirera människor att läsa och att använda bibliotek. För att kunna ge inspiration och för att övertyga den oinvigde är det nödvändigt att den bokpratande bibliotekarien har en personlig erfarenhet och kan förmedla upplevelsen av det lästa. Personlighet, äkthet och engagemang är grundläggande. Margaret Scoggins, amerikansk bibliotekarielärare, som tränat tusentals amerikanska bibliotekarier i konsten att hålla ett bokprat säger: ”You must go up on your feet and talk – speak to your heart.” (Renborg 1977, s. 32.)

Kan alla barnbibliotekarier lära sig bokprata? Svaret är förstås ja. Men det kräver givetvis personlig skicklighet av olika moment, som vissa är bättre på och andra sämre. Kvalitéer som exempelvis hur duktig man är på att berätta historier, eller läsa ett stycke med inlevelse inför grupp. För att få uppmärksamhet och nå människor behövs ett engagerat prat. Att strukturera tankarna, att försöka hålla ordning på sig själv och att hålla tider är några viktiga punkter. Vid alla former för bokprat ska man utgå från åhörarnas situation. Vad är det de kanske inte vet om biblioteket? Finns det någon bok eller någon musik som jag tror skulle ge dem glädje och som jag själv gärna vill berätta om? Det svåraste är det faktum att man ska konfronteras med kanske 30 kritiska barn eller ungdomar. Kommer ens någon att vara intresserad? En sak är klar, få kan bara stå upp och prata om en bok, goda förberedelser är grundläggande för ett väl genomfört bokprat.

Det finns möjligheter att bli en bättre bokpratare. Amerikanska biblioteksskolor har i decennier haft utbildning i bokprat. Skolorna har bedömt framförandet enligt följande schema.

1. Passar ämnet för gruppen?
2. Är de omnämnda böckerna väl valda med hänsyn till ämnet?
3. Går det att identifiera sig med någon karaktär i boken?
4. Finns det en linje mellan de olika ämnen som presenteras?
5. Är övergången mellan ämnen, respektive böcker, lämpligt gjord?
6. Är utförandet tillfredsställande?
7. Är talaren engagerad?
8. Är helhetsintrycket gott?

(Renborg 1977)

Hemligheten med att lyckas få kontakt och nå lyssnare, är att man har gjort stora ansträngningar att förbereda sig. Det räcker inte med att man läst en massa böcker, själva bokpratet behöver struktureras. Rätt utnyttjad ger barnbibliotekarien biblioteket en suverän PR. En bokkunnig bokpratare är en verklig tillgång för biblioteken. Renborg ger några tips inför bokpratet i sin bok: Sortera dina tankar innan bokpratet. Ha gärna ett litet lager historier att tillgå om stämningen behöver muntras upp. Var beredd på många olika tänkbara åldersgrupper och intressegrupper bland lyssnarna (Renborg 1977).

2.5 Observation av ett bokprat

För att få större grepp om hur ett bokprat för barn kan gå till rent praktiskt besöktes ett bibliotek för att närvara under ett bokprat. Det gjordes totalt tre gånger med olika bokpratere vid varje tillfälle, mer ingående om detta kommer i kapitel 5 Metod.

Bokprataren, men inte barnen, visste om i vilket syfte bokpratet iaktogs.

Det är en mellanstadieklass med 20-talet barn som har tagit sig till biblioteket, för att lyssna till ett bokprat. Barnen sätter sig i en halvmåne framför bibliotekarien på golvet. Bokprataren, en kvinnlig barnbibliotekarie, börjar bokpratet med att hålla fram en av de böcker hon valt till detta bokprat. De andra böckerna finns framlagda på bordet framför henne. Hon inleder med att tydligt säga vad boken heter och författarens namn, samtidigt visar hon framsidan av boken, så att alla kan se och uppfatta vad hon säger. Bokprataren frågar barnen om någon har läst denna bok förut och det visar sig att en flicka i gruppen redan var bekant med denna bok. Flickan får frågan om hon vill berätta lite vad boken handlar om, men det vill inte flickan och bokprataren fortsätter istället med att på ett okonstlat sätt berätta bokens handling själv. Det märks att bokprataren försöker skapa en dialog med barnen och inte enbart hålla ett föredrag. Hon undviker medvetet att prata för länge själv och avbryter genom att slänga ut frågor till barnen, för att hålla koncentrationen uppe och aktivera barnen. Efter att ha kortfattat berättat vad boken handlar om läser hon ett, innan bokpratets början, bestämt stycke ur boken. Texten läses med dramatiska inslag och bibliotekarien är duktig, enligt min bedömning, att fånga sina åhörarens uppmärksamhet. Högläsning var just denna grupp av skolbarn vana vid från skolan visade det sig. Deras lärare trodde mycket på att högläsning gav ett rikt språk och en god fantasi till att skriva egna berättelser. Efter att boken blivit presenterad frågar bibliotekarien om någon är intresserad av att låna hem denna bok. Många händer lyfts och bibliotekarien meddelar att de har tre exemplar just nu för utlåning – det ska förhoppningsvis gå att få den bok man önskar i slutändan även om inte alla kan låna den aktuella boken. Nästa bok plockas fram och bibliotekarien fortsätter genom alla böckerna som är utvalda för bokpratet den här gången. Det märks att inte alla böcker tilltalar alla, framförallt på barnens förmåga att sitta still och lyssna.

När bokpratet är slut delas barnen upp i två grupper. Den ena gruppen får titta på de faktaböcker som var framlagda och den andra gruppen studerar de skönlitterära böckerna. Efter en stund sker byte mellan grupperna. Några av eleverna bokstavligen ”slänger” sig över de böcker de bestämt sig för att låna eller titta närmare på. Barnen lånar böckerna med sina egna lånekort. En flicka blev naturligtvis besviken över att hon inte fick låna den bok hon ville, men bibliotekarien var noga med att tala om att alla skulle få möjligheten att läsa den bok de hade valt. Läraren fick då låna de exemplar som fanns och göra upp en turordningslista fastsatt i klassrummet. Bibliotekarien visar att hon är intresserad av att hjälpa barnen, hon försöker verkligen göra alla nöjda. Snart har alla hittat något att ta hem eller att läsa i skolan och bokpratet är slut för den här gången. Slutligen bestämmer läraren och bibliotekarien en ny tid för nästa bokprat.

2.6 Barnbibliotekariens arbete

Bland barnbibliotekarier som arbetar på våra bibliotek idag finns det både de som gått den gamla utbildningen med praktik och den nya utbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap, utan egentlig praktik. En barnbibliotekarie är en person som i princip har läst varenda bilderbok, som känner alla barn och som ordnar roliga saker i biblioteket. Så ser mångas föreställning ut och ibland också verkligheten. Men de flesta barnbibliotekarier gör ännu mer än så. En barnbibliotekaries arbete kan i många fall vara mer pedagogiskt jämfört med en vuxenbibliotekaries arbete. Anledningen är att barnbibliotekarien till exempel också lär barnen hur man använder biblioteket och hur barnen ska behandla böckerna. De försöker också stimulera barnens läsintrisse i högre grad. På bibliotekets barnavdelning förekommer en hel del andra arbetsuppgifter än på ett vuxenbibliotek. Barnbibliotekarien bokpratar, håller i bok- och biblioteksinformation till föräldrar, lärare och barnomsorgspersonal med flera, ordnar utställningar, teaterföreläsningar, är lekpedagoger och sagoberättare liksom litteraturpedagoger och läsinspiratörer.

Tillsammans med bokurvalet är det viktigt att tänka på bibliotekets PR-verksamhet. Vad vill jag med mitt bibliotek? Vilka media ska jag ge plats åt? Vilka tjänster ska jag ge? Vilka budskap ska jag föra ut? Om inte alla som arbetar i ett bibliotek tycker att det är roligt att arbeta där, så kan all PR-verksamhet vara till stor del lönlös. Som barnbibliotekarie är det av högsta vikt att man tycker det är roligt att jobba med barn och är engagerad i sitt biblioteksarbete.

Uno Nilsson, själv erfaren barnbibliotekarie, talar om hur viktigt det är att profilera barnbibliotekarierna som en "lustans lakej". Han menar att uppsökande arbete bör syfta till att skapa nyfikenhet och lust. Skolans mål är kunskap. Barnbibliotekariernas mål är folkbildningen och den individuella behovsuppfyllelsen. På barnavdelningen ställs inga andra krav än barnens egna. Barnen bör verkligen känna skillnaden mellan skolans krav och barnbibliotekens frihet. Men å andra sidan talar Nilsson också om att barnbibliotekarierna arbetar med aktiv förmedling. De sitter inte och väntar på eventuella frågor utan skapar istället efterfrågan, väcker nyfikenhet och stimulerar utan att använda böcker. Barnbibliotek har till uppgift att låta barnen möta kvalitetslitteratur för att barnen ska veta vad de har att välja på. Det långsiktiga målet är att barnen som vuxna ska kunna göra egna och självständiga val (Nilsson et al., *Barnspåret: idébok för biblioteket* 1994, s. 93).

Att väcka läslust är en nog så viktig del i en bibliotekaries arbete. Det finns på många håll i landet projekt på gång som jobbar för att väcka denna läslust. "Lust, nyfikenhet och gränslöshet, det är vad biblioteket är för mig", säger en bibliotekarie i en svensk småstad. Många bibliotekariers idealbild av folkbiblioteket är det "klassiska" folkbiblioteket med bibliotekarien som vägvisare. Biblioteket är i den bilden en kultur- och bildningsinstitution och en öppen social arena där bibliotekarien förmedlar berättelser och skapar möten mellan besökarna och det för dem obekanta.

3 Lev Vygotskij

Först följer en kort skildring av Lev Vygotskij liv, sedan återges hans teorier och syn på pedagogik.

Lev Vygotskij föddes den femte november 1896 i den lilla staden Orsa i Vitryssland. Hans föräldrar var båda judar. Innan han fyllde ett år flyttade familjen till Gomel, som då var en livlig vitrysk handelsstad, där han bodde under hela sin uppväxt. Som vuxen begav han sig till Ryssland och Moskva för studier. Han var mycket framgångsrik som student, lärarna spådde honom en lysande framtid i vilket ämne han än skulle välja. Själv ville han läsa filosofi och litteratur för att till slut bli lärare. Men ty detta var omöjligt, eftersom judar vid den här tiden inte fick bli lärare. ”Officiellt” valde han då istället att läsa juridik, men skrev samtidigt in sig vid ett folkuniversitet, dit studenter och lärare som var kritiska mot tsardömet sökte sig. Det var enda chansen för honom att få ett arbete utanför de judiska bosättningarna. På folkuniversitet kunde han studera det som intresserade honom allra mest nämligen litteratur, konst, filosofi och historia. Vygotskij kom sedan att undervisa i dessa ämnen i en yrkesskola. Hans vishet, mottaglighet och engagemang gjorde honom till en populär föredragshållare och lärare. Efter sina studier i Moskva återvände Vygotskij till sin gamla hemstad Gomel och stannade där till 1924.

År 1924 förändrades Vygotskijs liv. Han höll en föreläsning som direkt kritiserade den ryske läkaren och fysiologen Ivan Pavlovs reflexologi, som fram till denna tidpunkt ansågs som en korrekt teori. Han beskyllde Pavlo v för att beskriva människan enbart som en biologisk varelse med enkla reaktionsmönster, utan högre mentala funktioner. Istället borde man inrikta de psykologiska studierna på människans medvetande, menade Vygotskij. Föreläsningen kom att ”skaka om” till den grad att det blev början till en ny era inom psykologiforskningen. Människans medfödda funktioner kan förändras och utvecklas. De förändras genom att utgå från ett gemensamt handlande, där individen lär sig att behärska handlingarna, för att sedan kunna utföra dem på egen hand. Lev Vygotskij formulerade i början av 1920-talet en mängd tankar kring barns lärande. Vygotskijs insatser innebar bland annat att språk, tänkande och meningsskapande förankrades teoretiskt i ett historiskt och socialt sammanhang. Det viktigaste redskapet är språket. Inläringen sker som en social process, vilket innebär att människan blir delaktig i den gemensamma kulturen. På så sätt växer det egna medvetandet fram.

/.../ alla högre psykiska processer uppträder två gånger under barnets utveckling: först i kollektiv aktivitet, social aktivitet, det vill säga som interpsykiska funktioner, andra gången i individuell aktivitet, som inre egenskaper hos barnets tänkande, det vill säga som intrapsykiska funktioner (Vygotskij 1995).

När människan inhämtar kunskap om världen, sker det i dialog med andra människor. Enligt Vygotskijs teori om kognitiv utveckling föregår inläring mognad på så vis att inläring utlöser utvecklingsprocesser och framkallar mognad. Vuxna eller andra barn kan hjälpa barnet att utvecklas. Det finns nämligen enligt Vygotskij en ”proximal zone of development”, vilket innebär skillnaden mellan det barnet förmår ensamt och det barnet förmår med hjälp av någon annan. Vygotskij definierar socialt samspel som den viktigaste drivkraften i barnets utveckling. Hjälpen från andra och imitation av andra, ska ses som ett tecken på att en utvecklingsprocess är i gång hos barnet. Det vill säga att det barnet klarar med hjälp idag, kommer barnet senare att klara självt. Utmaningen för pedagogen ligger i att skapa meningsfulla situationer för lärande, genom att planera

verksamheten så att det matchar barnets aktuella och potentiella nivå. I detta sammanhang är naturligtvis barnets motivation av största betydelse. Det handlar om att skapa spännande och utmanande situationer för lärande i sociala miljöer.

Ordet är för Vygotskij ett redskap för tänkandets utveckling. Drivkraften för utvecklingen ligger i spänningen mellan tänkande och ord. Språket tjänar på så sätt två syften på samma gång. Dels hjälper det att klargöra tankar och utveckla dem, dels blir tankar till ord – det går att kommunicera med andra människor. I någon mening blir vi människor, genom andra människor. Utan denna förmedling sker inte utveckling av språk och tänkande, som skulle betraktas normalt. Så här uttrycker han detta i sin bok *Tänkande och språk*:

Språkets struktur representerar inte bara en enkel avspegling av tankens struktur. Språket tjänar inte som ett uttryck för en färdig handling. En tanke, som omsätts i ett språk, omstruktureras och förändras (Vygotskij 2001).

Fantasin och kreativitet har också stor betydelse. Vygotskij betonar i sin bok *Fantasi och kreativitet i barndomen* (Vygotskij 1995) också betydelsen av att barnet erbjuds en upplevelserik miljö. Han menar att fantasin är grunden för varje kreativ aktivitet inom alla kulturens områden vilket möjliggör det konstnärliga, vetenskapliga och tekniska skapandet. Fantasin är ett medel att vidga människans erfarenheter. Människan har en reproducerande minnesfunktion, men också en förmåga att utifrån det redan givna, skapa nya tankegångar och tankekombinationer. Detta kallar Vygotskij fantasi. Alla människor har fantasi, menar han och den är lika viktig vid tillkomsten av ett konstverk som att den finns med i våra vardagliga tankar. De föreställningar som skapas i tanken strävar att ta gestalt, eftersom det är när man uttrycker sin inre verklighet som man får kontakt med andra människor. Ju äldre man blir desto mer ökar språkets betydelse i denna process. Det finns en uppfattning att barns fantasi är rikare och mer utvecklad än vuxnas och att barnets förmåga att fantisera försämras allteftersom barnet utvecklas och blir äldre. Vygotskij dementerar denna uppfattning och påstår istället att mognadsprocessen är essentiell. Detta innebär att barnets fantasi istället är fattigare än den vuxnes, men att barnet och den vuxne använder sin fantasi på olika sätt. Barnets fantasi präglas av kravlöshet och anspråklöshet, men tar sig även uttryck i att vara mer förvrängd och lusten till sagor och fantasihistorier är tydligare.

Barnet kan föreställa sig betydligt mindre än den vuxna människan, men tror mer på produkterna av sin fantasi och kontrollerar dem mindre, och därför finns det mer av den fantasi i den alldagliga, vulgära betydelsen av detta ord, det vill säga sådant som är överkligt och påhittat, hos barnet (Vygotskij 1995).

Ett viktigt element i teorin är uppfattningen om hur varje enskild individ direkt och indirekt inverkar på sin egen utveckling. Vygotskij såg människan som en social och handlande varelse, som redan i den första spädbarnsåldern riktar sig aktivt till omgivningen. Pedagogisk verksamhet innebär social gemenskap. En gemenskap där den verksamhet som lärare och elever utvecklar tillsammans är den viktigaste drivkraften i barnens kunskapsprocess. Undervisning bör därför först och främst betraktas som en dialektisk process, där eleverna både utvecklar och utvecklas och där ny kunskap uppstår i en gemenskap som i förändrad form kommer att återverka på varje individ. Vygotskij har haft stor betydelse för nyare teorier inom lärande och undervisning. Kommunikation i inlärningsprocessen och samarbete mellan deltagarna i denna process är en mycket effektiv undervisningsstrategi.

Vygotskij ser inte lärarens roll som uppfostrare, utan läraren ska i stället organisera den sociala miljön. Det är eleven som ska vara aktiv och intresserad, inte i första hand läraren. Detta kräver förstås att läraren för det första är väl bekant med

elevens individuella psykologi, för det andra att han känner till den sociala dynamik som utmärker de miljöer eleven vistas i. Och för det tredje bör läraren behärska pedagogiska verktygsmedel, som gör att hankan leda elevens psykologiska processer in i nya och mer avancerade former. Undervisning leder utvecklingen framåt, god pedagogik är därför alltid orienterad mot individens framtida utveckling. Vygotskij säger också att intresset är den naturliga drivkraften för barnets beteende. Därför krävs det att hela utbildningssystemet och all undervisning byggs upp med noggrann hänsyn till barnens intressen.

Vygotskijs idéer togs upp i det betänkande som ligger bakom skolans senaste läroplan. Där talas det om ett nytt pedagogiskt synsätt. Till skillnad från ett biologiskt synsätt, där enbart individens inre psykologiska utveckling anses vara drivkraften till lärandet, är det interaktionen mellan utveckling och inläring som är förutsättningen för att utveckla kunskap. Läraren, i dialog med eleven, skapar den potentiella utvecklingszonen och elevens tänkande utvecklas i ett socialt och kulturellt sammanhang. Den av Vygotskij formulerade psykologiska lagen lyder:

.../ innan du försöker uppmana barnet till någon aktivitet, intressera det då för denna, se till att upptäcka om det är moget för den; att det spänner alla krafter som behövs för den och att barnet självt kommer att vara aktivt och läraren bara handleder och inriktar dess verksamhet (Vygotskij 1995).

För att ett ämne ska intressera måste det hänga samman med något som intresserar oss, med något nytt, för annars riskerar det att bli resultatlöst. Man kan säga att barns intressen utvecklas i intimt samband med deras allmänna biologiska tillväxt. Puberteten karakteriseras av det ökade intresset för den egna personen. De egna upplevelserna, problem med sitt "ego" tar nu den unges hela uppmärksamhet i anspråk, för att senare vidgas mot ett förhöjt intresse för världen och frågor om tillvaron. Det skulle då vara den högsta mognaden för livet.

Trots att det är mer än 60 år sedan Vygotskij dog, är hans teorier än idagen inspiration för pedagogiskt tänkande. Det kan dels bero på att man översatt hans verk till många språk, dels på att man verkligen upptäckt de fenomen som Vygotskij faktiskt ägnade sig åt. Både när det gäller undervisning i den vanliga skolan och när det gäller att ställa diagnos och bestämma åtgärder vid inläringssvårigheter har Vygotskijs teorier visat sig vara mycket användbara. I ett pedagogiskt perspektiv hjälper det inte mycket att kunna kartlägga de färdigheter elever redan har tillägnat sig, hävdade Vygotskij. Det viktiga är att definiera elevernas vidare förmåga, för det är denna förmåga som måste bestämma undervisningens inriktning. Vygotskij påstod att barnets aktuella färdigheter alltid måste förstås i relation till de färdigheter som det är på väg att behärska. Det är här som det är viktigt med ett socialt samband. Detta sociala samband fungerar som en drivkraft att vilja lära sig mer. Undervisning i sig är att betrakta först och främst som en social, dialogisk process (Vygotskij 2001). Vygotskijs vetenskapliga arbete var oerhört omfattande. Han skrev 270 vetenskapliga artiklar och tio böcker under sin korta livstid. Han blev endast 37 år gammal.

Vygotskijs teorier har fortfarande ett märkbart inflytande i dagens pedagogiska debatt. Det har till och med sagts att Vygotskij talar till oss som en röst från framtiden. Många av Vygotskijs tankar återfinns i den teoretiska grunden för den syn på lärande som Läroplan för grundskolan 1994 bygger på. Varför är Vygotskij populär idag? Ett par orsaker har pekats ut. Enkelt uttryckt, Vygotskijs teorier är högst relevanta för pedagogik och andra tillämpningar. Men den kanske viktigaste faktorn är att många forskare i väst och kanske främst i USA, har sökt aktivt efter nya teoretiska idéer och då har Vygotskijs teorier stämt överens med deras krav. Intresset för Vygotskijs texter har haft ett viktigt

och positivt inflytande på den samtida utvecklingspsykologin och pedagogiken. I Sverige har Vygotskijs teorier uppmärksammats, bland annat i Läroplanskommitténs betänkande *Skola för bildning* (SOU 1992:94), där hans idéer bildar grunden för en ny pedagogisk inriktning.

Det finns tydliga influenser från Vygotskijs tänkande inom forskningen om språkutveckling. Den så kallade *Whole-Language* teorin, det vill säga idén att man lär sig språk bäst genom att använda det för autentisk kommunikation, återspeglar Vygotskijs betoning av det meningsbärande innehållets och sammanhangets betydelse för allt lärande.

3.1 Sammanfattning av Vygotskijs teorier

Grunden i Vygotskijs teori om människans utveckling är det dialektiska förhållandet mellan människa och kultur, mellan utveckling på individplanet och utveckling på samhällsplanet. Teorin omfattar både mänsklighetens, samhällets och historiens utveckling. Vygotskijs uppfattning av människans utveckling som del av en sociohistorisk process innebär att det inte är individen i sig som fokuseras, utan individen i en historisk och kulturell kontext. Det är barnets samspel med omgivningen som en del av en kollektiv och kulturell gemenskap som bildar grunden för utvecklingen som individ, hävdar Vygotskij vidare. Generellt intog Vygotskij en positiv hållning till det enskilda barnets möjlighet att lära och han underströk att socialt skapade inlärningsvillkor har en avgörande betydelse. En annan avgörande betydelse tillmätte Vygotskij samarbetet, eller samspelet med kompetenta personer. Vygotskij menade att barnet i samarbete med vuxna eller mer kompetenta kamrater kan prestera mer än det kan klara på egen hand. Vygotskij skapade den kulturhistoriska teorin, en teori som utgår från att den mänskliga utvecklingen är historisk, kulturell och social. Han ansåg att inläringen sker i en social process och att det viktigaste redskapet för barns inläring är tillgången till ett språk. Vygotskij såg människan som ett aktivt, handlande och sökande väsen med möjligheter att både utnyttja sin egen potential att lära och utvecklas och med kraft att förändra sina livsvillkor genom en förändring antingen av samhället eller av sin närmaste omgivning. Vygotskijs teorier kan sammanfattas i följande punkter:

- Socialt samspel hos barnet med vuxna och andra barn är en viktig drivkraft i ett barns utveckling.
- Pedagogiska utmaningar skapar meningsfulla situationer. Genom att vara kreativ i sin framställning går det att skapa och utveckla dessa meningsfulla situationer.
- Barnens motivation och intresse har stor betydelse vid alla pedagogiska situationer.
- Ord är viktiga för tänkandets utveckling. Ett stort ordförråd är vitalt för barnets kommunikation med andra människor och underlättar också intagande av ny kunskap.
- Betydelsen av fantasi och kreativitet hos barnen. Genom fantasin tolkas erfarenheter och känslor och utformas till nya idéer.
- Vikten av samarbete med kompetenta personer som känner barnet och som kan ge värdefull feedback.
- Planering och väl utförda förberedelser inför pedagogiska aktiviteter är av största vikt om man åtminstone vill försöka uppnå ett gott resultat.

4 Syfte och problemformulering

4.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ta reda på om det går att urskilja några likheter mellan Vygotskijs teorier om fantasi och kreativitet och en barnbibliotekaries sätt att planera och framföra sitt bokprat.

Den erforderliga undersökningen för att uppnå detta syfte har skett genom intervjuer med tre barnbibliotekarier som använder bokprat dagligen i sitt arbete. Utgångspunkten har varit Lev Vygotskijs pedagogik, hans teorier har jämförts med metoden bokprat och med de intervjuade barnbibliotekariernas sätt att planera, förbereda och framföra sitt bokprat.

Ytterligare målsättningar med uppsatsen är att belysa hur ett bokprat för barn går till och beskriva metoden bokprat, dess funktion och bakgrund. Betydelsen av att läsa böcker och barnbibliotekariens arbete berörs också.

4.2 Problemformulering

Är det möjligt att i någon form finna kopplingar eller likheter mellan Vygotskijs teorier och barnbibliotekariernas bokprat, med planering, förberedelser och framförande i åtanke? Om ja, är de medvetna om att de använder sig av Vygotskijs teorier? Eller faller det sig naturligt att jobba enligt Vygotskijs teorier ändå? Finns Vygotskijs teorier ”inbakade” i metoden bokprat på något sätt?

Några andra frågor som faller utanför huvudfrågan, men som kanske kan vara intressanta i sammanhanget, är: Hur pass omfattande utbildning i bokprat fick bibliotekarierna när de läste till bibliotekarie? Har bibliotekarierna fått utbildning i bokprat efter Vygotskijs teorier? Om så är fallet, i vilken form och hur mycket? Förekommer det något samarbete mellan barnens lärare och barnbibliotekarien? På vilket sätt uttrycker sig det eventuella samarbetet? Hur utvärderar barnbibliotekarierna sitt bokprat och går det att mäta effekterna av ett bokprat?

5 Metod

5.1 Kvalitativ metod

Metoden bokprat och frågeställningen undersöks framförallt med hjälp av personintervjuer med tre barnbibliotekarier, samtal med ett fåtal för undersökningen intressanta personer, iakttagelser av tre stycken bokprat och med litteratur inom området.

Vald undersökningsmetod för uppsatsen är en kvalitativ metod i form av personintervjuer. Genom att sätta in metoden bokprat i ett sammanhang kan man få en djupare förståelse för den. Det är möjligt att uppnå denna förståelse med hjälp av en intervjuteknik, som på djupet får ut större informationsmängd av varje intervjuad person. Enligt Idar Magne Holme är det utmärkande drag för en kvalitativ metod (Holme & Solvang 1997). Metoden karakteriseras också av en närhet till den källa man hämtar information ifrån och följaktligen är en stor fördel med intervjumetoden dess flexibilitet.

Ett annat tillvägagångssätt som hade kunnat väljas istället för en kvalitativ metod, är en kvantitativ metod som i princip innebär insamlande av statistisk data. Den kanske största skillnaden mellan teknikerna är att i en kvalitativ metod finns möjligheten att följa upp idéer, sondera svar och gå in på motiv och känslor på ett sätt som är omöjligt att göra i en kvantitativ undersökning, till exempel en enkät. En nackdel med den kvalitativa metoden är att det kan vara svårt att dra rätt slutsatser, då någon statistisk data ej finns att förlita sig på. Valet av ett kvalitativt förfaringsätt baseras dels på syftet med uppsatsen som är att undersöka om det går att finna samband mellan Vygotskijs pedagogik och bokprat – inte till exempel att ta reda på hur många procent av ett urval bokpratere som använder sig av Vygotskij eller inte. Med en kvalitativ intervjumetod är det lättare att komma åt den information som är väsentlig för den här undersökningen, till exempel vilka tankar bokpratere har om sitt bokprat, vilka personliga knep och tips de eventuellt använder sig av i sitt framförande med mera. Givetvis bör läsaren komma ihåg på vilket sätt undersökningen är gjord i uppsatsen när slutsatserna läses i kapitel åtta.

Som stöd för intervjuerna utarbetas ett frågeformulär bestående av 15 basfrågor, med huvudtemat Vygotskijs pedagogik (se bilaga 1: Intervjumanual). Intervjuerna får, när de genomförs, mer prägnan av ett samtal om bokprat och Vygotskij, då basfrågorna mer ”öppnar upp” konversationen. Tanken med en kvalitativ intervjumetod är inte att slaviskt följa frågorna, utan de ska mer fungera som stöd för konversationen. Utifrån svaren på basfrågorna ställs följdfrågor, som innan intervjun, tillsammans med basfrågorna, skrivits ned som möjliga följdfrågor. Idéer och infallsvinklar som kan tänkas tillkomma vid intervjutillfällena kommer att beaktas. För att skapa en avspänd och naturlig intervjusituation väljs pennan istället för bandspelaren som arbetsredskap. Intervjuerna tar möjligen lite längre tid, men det kan informanterna dra nytta av. Tiden det tar att skriva anteckningar kan vara naturliga pauser för informanterna och tillfälle till att tänka efter lite extra vid varje fråga, utifall de skulle vilja tillägga något. Noggranna anteckningar förs mellan varje fråga och omedelbart efter intervjuerna renskrivs allt material.

Efter intervjuerna genomförs tre observationer av bokprat som utförs av var och en av de intervjuade barnbibliotekarierna. Observationerna ombesörjs då bokprataren, men inte barnen, är medvetna om i vilket syfte bokpratet iakttas. Tanken är att inte påverka barnen på något sätt. Hur bokprataren påverkas av min närvaro är svårt att sja om. Observationerna eller iakttagelserna av bokpratet syftar till att bilda en egen uppfattning om hur ett bokprat kan gå till rent praktiskt. Men syftet är också att koppla

samman vad informanterna säger i intervjun med vad de gör i praktiken. Det är alltså inte frågan om någon systematisk observation av bokprat, vilket bör noteras.

För att bland annat reda ut om det existerar ett samarbete bokpratare och skollärare emellan, utförs samtal med lärare till de barngrupper som informanterna håller bokprat inför. Ett ingående och givande samtal med Greta Renborg i samband med en bokmessa är också en del av uppsatsen.

5.2 Urval

För intervjuerna valdes tre barnbibliotekarier ut med olika lång erfarenhet av yrket. De var vid tidpunkten för intervjuerna anställda på två olika bibliotek. Urvalet gjordes inte slumpmässigt utan jag hade tidigare kommit i kontakt med de tre bibliotekarierna genom mitt arbete som vikarierande bibliotekarie på biblioteken. Under vikariatets gång fick jag, som observatör, möjligheten att delta i deras bokprat. Deras sätt att framföra ett bokprat intresserade mig dels till att skriva den här kandidatuppsatsen, dels till problemställningen som tidigare beskrivits i kapitel fyra. Berörda bibliotek i undersökningen är ett stadsbibliotek beläget mitt i stadens centrum och ett kommundelsbibliotek, som är beläget i en mindre kommundel cirka två mil utanför den större staden. På det större stadsbiblioteket befann sig två av de tre bibliotekarierna, vilka kan benämnas som äldre (60-årsåldern) och på det mindre arbetade den yngre av de tre (30-årsåldern).

Det visade sig att de hade rätt så olika erfarenhet och bakgrund, både som personer och deras förhållande till bokprat, vilket inte ansågs vara till någon nackdel för undersökningen. Det kan förstås vara svårt att dra allt för omfattande slutsatser av utredningen med det begränsade urvalet. Trots det anser jag att just dessa tre barnbibliotekarier ger ett tillräckligt underlag för uppsatsen tack vare den kvalitativa undersökningsmetoden som används.

6 Redovisning av intervjuer med barnbibliotekarierna

För att få en uppfattning om hur en barnbibliotekaries bokprat förbereds och genomförs, intervjuades tre kvinnliga barnbibliotekarier ingående. Alla tre informanter har erfarenhet av bokprat i varierande omfattning. Som nämnts är en av personerna i 30-års åldern och de andra två i 60-års åldern. Intervjupersonerna namnges från och med nu fantasifullt nog A, B och C (där person C är yngst). A och B jobbar på ett större stadsbibliotek och hade, vid intervjuens tidpunkt, arbetat i drygt 20 år som barnbibliotekarier. Person C jobbar på ett mindre filialbibliotek och hade jobbat i fem år som barnbibliotekarie.

Texten som följer är inte en fullständig redovisning av alla tre bibliotekariers svar, utan om de svarat snarlikt så har det dragits ihop i texten.

6.1 Utbildning

Vad har du för biblioteksutbildning?

Förekom bokprat i din utbildning?

Barnbibliotekarierna A och B hade gått den ”gamla utbildningen” för att bli bibliotekarier. Det innebär att de har en akademisk examen i botten och sedan antogs som elever på länsbiblioteket i Stockholm. Utbildningen pågick i två år, under den tiden förekom emellertid ingen organiserad utbildning i bokprat. Bokprat nämndes, men man fick ta reda på mer om detta själv om man var intresserad menade de. Istället fick de vara noga med att under utbildningens gång försöka lära sig så mycket som möjligt av de äldre bibliotekarierna om hur man går tillväga med bokprat. A hade lärt sig en hel del av Greta Renborgs föreläsningar i ämnet och hade god hjälp av det senare. Den yngre av kvinnorna (C) hade först börjat som kanslist på ett bibliotek och sedan utbildat sig vidare till bibliotekarie. Även hon saknade anordnad utbildning i bokprat. Bokprat hade hon sedan lärt sig av andra bibliotekarier när hon fick en tjänst som barnbibliotekarie i kommunen. Således saknade alla tre någon organiserad form av utbildning i bokprat. ”Vem som helst kan egentligen utföra ett bokprat, det är inget märkvärdigt i sig”, menar bibliotekarie A. ”Men man får inte glömma varför man bokpratar. Bokpratet är en del i ett pedagogiskt arbete, därför krävs det kunskap, erfarenhet och en god kännedom om böcker”, fortsätter person A mycket bestämt.

6.2 Målgrupp

Vilka målgrupper har du för ditt bokprat?

Förekommer det något samarbete mellan dig och barnens lärare?

Samtliga tre barnbibliotekarier vänder sig till sexårsgrupper, låg- och mellanstadiet och årskurs sju på högstadiet. Stadsbiblioteket, där A och B jobbade vid tidpunkten för intervjun, bjuder framför allt in årskurs ett, årskurs fyra och årskurs sju från sin stadsdel (ibland också sexårsgrupper). Filialbiblioteket gjorde samma urval av målgrupper. Informanterna hade alla tre samma förklaring till valet av målgrupper. Det var att de markerar olika stadier i ett barns liv. De utvecklade detta genom att säga att ett barn går in i något nytt i och med de olika stadierna under skoltiden. Barnen börjar skolan i årskurs ett, de börjar mellanstadiet i årskurs fyra och i sjuan börjar de högstadiet. För årskurs sju var det extra viktigt med bokprat, ansåg bibliotekarie C. Ungdomarna, som då

var på väg att lämna barnavdelningen, hoppades man senare kunna finna som låntagare på vuxenavdelningen. Sjundeklassarna har också behovet att lära sig en del om hur man använder uppslagsböcker och allmän bibliotekskunskap, då de ska skriva uppsatser till exempel. En av bibliotekarierna (A) vände sig också till förmedlare, såsom föräldrar och lärare, främst då förskollärare. Hon pratade även om ”Det stora Bokpratet”, som hon kallade det. Till det bjuds lärare in till en gemensam studiedag och det presenteras en mängd olika böcker för alla åldrar. Detta var mycket uppskattat bland lärarna, då de fick tips på högläsningsböcker att använda med mer. Efter bokpratet delades en lista ut på de presenterade böckerna som alla fick med sig till respektive skola att jobba vidare med.

Alla tre informanter påstår att de har ett samarbete med barnens lärare och skola. Samarbetets omfattning varierar mellan biblioteken, filialbiblioteket hade till exempel betydligt mer samarbete med lärarna på skolan. Den yngre av bibliotekarierna (C), som arbetade på det mindre biblioteket, hade regelbunden kontakt med lärarna. Hon informerade till exempel dem alltid först om vilka böcker hon skulle ta upp på sitt bokprat. Hon tog också reda på om klassen höll på med något speciellt tema, för att lite grann kunna styra bokvalen till bokpratet. Mer om hur samarbetet tar form nämns i avsnitt 6.3 Förberedelser och 6.6 Utvärdering och uppföljning.

6.3 Förberedelser

Hur går du tillväga med planering, förberedelse och inläsning inför ditt bokprat?

Hur lång tid tar förberedelserna?

Hur väljer och skaffar du böcker till bokpratet?

Hur mycket tid som går åt till förberedelser för bokprat varierar med erfarenhet och bokkännedom. Alla tre läser barnlitteratur på fritiden, för att ständigt vara inlästa på barnböcker. De poängterar också att det är viktigt att ha läst böckerna själva innan man använder dem i sitt bokprat. En av bibliotekarierna (B) har jobbat med att lägga upp en stor depå av lämpliga bokpratsböcker och menar ”att då går det så mycket snabbare med förberedelserna”. En del av förberedelserna inför bokpraten, när det gäller till exempel inläsning, görs hemma på obetald fritid, påstår de. Det varierar med arbetssituationen hur stor del av förberedelserna som kan göras på arbetstid.

Informanterna tar i förväg reda på fakta om den klass man ska bokprata för. Till exempel tar de reda på lässtatus i klassen, hur många pojkar respektive flickor det finns, om det finns några invandrarelever i klassen etc. Detta sker genom ett nära samarbete med läraren. De kan på så sätt få reda på om det finns några elever med speciella intressen eller om man kanske håller på med ett speciellt tema i klassen. Det kan vara något tema som läraren just vid tillfället tar upp i sin undervisning och vill att bibliotekarien tipsar om genom sitt bokval. ”Det kan också finnas problem i klassen man behöver ta hänsyn till och därmed välja sina bokpratsböcker utifrån detta”, säger bibliotekarie C. Hon nämnde även betydelsen av att få möjlighet att ta del av lärarnas planering för att kunna ha framförhållning i planeringen av bokpraten för eleverna.

Bibliotekarie B är noga med att i förväg ha plockat ihop böcker på en vagn, som hon drar med sig till sitt bokprat. På vagnen har hon grupperat böckerna efter genrer, till exempel, förr i världen, skräck, deckare, sport och så vidare. På så sätt tillgodoser hon alla barns intressen, menar hon. ”Man ser till att det finns både lättlästa och svårare böcker. Lättlästa för dem som har svårt att komma igång med sitt läsande och svårare böcker för dem som läser mycket, för att inte de ska tappa intresset.”

Att låna in böcker från andra bibliotek är också en del av förberedelsearbetet, som tar tid. Hur man skaffar böcker till sitt bokprat varierar. Det mindre biblioteket har

möjlighet att låna in önskade böcker från stadsbiblioteket, så att det ska finnas flera exemplar av de omtalade böckerna att låna ut direkt till barnen efter bokpratet. På huvudbiblioteket har man byggt upp ett speciellt bestånd av böcker som enbart används till bokprat. Detta bestånd bygger på den positiva erfarenhet av dessa böcker som bibliotekarierna haft under åren.

Bibliotekarierna använder sig både av fackböcker och av skönlitteratur i sitt bokprat. De är noga med att ta med böcker med olika "svårighetsgrad" för att utmana till fortsatt läsning. "Det är mödan värt att hitta den 'rätta' boken för en mindre läsvan elev. Även om eleverna inte lånar så mycket kan det bli en investering för framtiden", säger bibliotekarie A och tänker då på faktumet att man kan knyta framtida biblioteksanvändare till sig. B belyser att barnen fortfarande måste få välja vilka böcker de vill läsa och inte tvingas till att läsa vissa "bättre" böcker, som någon utomstående anser. "Det jag vill med mitt bokprat är först och främst att ge barnen läslust. Jag vill att de ska upptäcka glädjen i att leva sig in i en bra bok."

6.4 Tillvägagångssätt

Hur går du tillväga när du genomför ditt bokprat? Använder du några speciella knep under bokpratet?

En stor del av bokpratet är att läsa högt ur valda delar av boken. Informanterna var noga med att betona vikten av att välja "rätt" stycke ur boken. "Det gäller att inte avslöja för mycket, utan sluta i tid innan det ska till och hända någonting nytt och spännande", säger bibliotekarie B. Under bokpratet visade man också tydligt boken framför sig, barnen kunde därmed fokusera blicken på boken och kivas mindre med sina kamrater. Att dela ut frågor fortlöpande under bokpratet nyttjades också för att försöka att aktivera barnen eller ungdomarna. Avsikten var att skapa en dialog med åhörarna och inte bara riva av ett föredrag. Barnbibliotekarie C brukade inför varje ny bok, innan hon börjat prata om den, fråga om någon läst den tidigare. Avsikten var att "om någon läst den förut kanske hon eller han har upplevt någonting speciellt då hon eller han läst boken. Personliga upplevelser kan få andra barn i rummet att också vilja 'prova' boken".

Alla tre poängterar att en viktig del är att tycka det är roligt att bokprata. Man måste vara engagerad i det man gör och det bör komma från hjärtat det man säger. Bibliotekarie A hävdar att man bör vara något av en skådespelare.

Bokpratet måste framföras med inlevelse och bör i de flesta fall dramatiseras. Det går inte bara att läsa en text ur en bok rakt upp och ner. Är det en spännande bok som ska presenteras läser man på ett sådant sätt att den låter ännu mera spännande och utelämnar vissa delar, så att barnen blir intresserade och bara måste läsa boken (Barnbibliotekarie A).

Det var ett av knepen, påstod de andra två bibliotekarierna likaledes. A tyckte också att hon var speciellt duktig på att inleda sitt bokprat genom att berätta en historia på ett sådant sätt att hon genast fick barnens uppmärksamhet och koncentration. Det hade nog med erfarenhet att göra, trodde hon. Just hur bokprataren inleder sitt bokprat har stor betydelse för hur man lyckas med att fånga barnens intresse, åsyftade alla tre. Att fånga intresset bland barnen eller ungdomarna man höll bokprat för, såg de som avgörande för att kunna utföra sitt arbete tillfredställande utifrån sin egen satta nivå. Att inte hålla på för länge tidsmässigt är också en god regel. "Kort, också lite kåserande, då lyckas man bäst", säger A. Bibliotekarie B och C var inne på samma sak.

6.5 Lev Vygotskij

Har du stött på pedagogen Lev Vygotskijs teorier någon gång under dina studier till bibliotekarie (eller senare)?

Använder du medvetet Vygotskijs pedagogik i ditt bokprat?

Bibliotekarierna A och B hade förvisso hört talas om denna pedagog men måste erkänna att de inte alls kände till närmare vad hans teorier egentligen går ut på. Barnbibliotekarie C, som gick ut sin utbildning mycket senare än de andra två, visste en hel del om Vygotskij. Hon hade snappat upp en del om hans teorier om att barnen behöver ord, det vill säga läsa böcker, för att utveckla sina språkkunskaper bland annat. Hon mindes också en del om innebörden av den sociala biten för barnen i inlärningsprocessen. Det tyckte hon bokprat var en lysande exempel på. "Vad kan vara mer socialt än när barnen sitter ned och pratar böcker med mig och de andra barnen?" Däremot planerade eller genomförde hon inte sitt bokprat medvetet efter Vygotskijs teorier. Bibliotekarie C svarade så här på fråga nummer två: "Jag har inte hans teorier i bakhuvudet när jag planerar mitt bokprat, så jag antar att jag inte använder dem medvetet om jag nu skulle göra det."

6.6 Utvärdering och uppföljning

Hur utvärderar du ditt bokprat?

Vad får du för gensvar?

Förekommer det någon uppföljning av ditt bokprat?

Alla tre tycker att någon form av respons på sitt arbete är nödvändigt för att kunna utveckla det. Dels för att få bokpratet att fungera så bra som möjligt, dels för att kunna stämna av hurvida man arbetar mot de mål man har med verksamheten. Mest respons får man spontant från barnen. Barnen efterfrågar de omtalade titlarna både direkt efter bokpratet och vid senare tillfällen. Generellt sett minskade responsen när barnen började på högstadiet – framför allt hos pojkarna, tyckte bibliotekarie B. Det kan vara så att inte en enda bok lånas ut efter ett bokprat med högstadieelever, trots att de varit tysta och lyssnat och till och med verkat intresserade. På låg- och mellanstadiet däremot "kastar" sig barnen ofta över de böcker, som bibliotekarien tagit upp i sitt bokprat. Detta antog de alla tre som ett bra mått på att de hade lyckats med sitt bokprat. Barnen och ungdomarna lånade inte bara vid det speciella tillfälle när man bokpratade för dem, utan A och B visste också om att de kom tillbaka själva och lånade böcker under andra tidpunkter.

Lärarna till barnen uttrycker sin uppskattning över hjälpen med boktips. De blev också mer och mer intresserade av ett samarbete med biblioteket när de väl fick klart för sig hur mycket nytta de kunde ha av bibliotekarien. Den yngre av bibliotekarierna (C) hade ett nära samarbete med barnens lärare, som inspirerade henne att gå vidare i sitt arbete. Lärarna följde upp hennes arbete genom litterära projekt och hon fick bekräftelse på vad verksamheten resulterat i och att metoden bokprat hade effekt. "Det skulle dock vara kul att få lite mer feedback efter det att barnen läst det jag berättat om. Det är sällan jag får veta vad de tyckt om böckerna", säger bibliotekarie C.

**Hur viktigt anser du att bokprat är i ditt arbete?
Hur kan man vidareutveckla bokprat?**

Alla tre tyckte att bokprat var så pass viktigt, att man gärna ville utveckla sin förmåga att hantera bokprat. En av de intervjuade (B) ville i större utsträckning kunna planera sin verksamhet bättre än idag för att nå fler. Tidsbristen såg hon som det största hindret. En bibliotekarie (A) hade synpunkter om att man borde utveckla arbetet med högstadieeleverna och hitta ett arbetssätt som fungerar för dem, eftersom denna grupp ansågs var extra "besvärlig", sett till intresse och ha att och göra med. Att kunna dela upp barnen i mindre grupper efter till exempel kön och läsförmåga var också ett önskemål.

7 Analys mot Vygotskij

Går det att identifiera Vygotskijs pedagogiska principer i metoden bokprat och i barnbibliotekariernas förberedelser och utförande av sitt bokprat?

Om man först utgår från det Vygotskij säger om socialt samspel, så menar han att ett fungerande sådant är en förutsättning för barns utveckling och sociala träning. Bland mina informanter kunde det märkas att detta samspel utgjorde en viktig del i deras arbete med sitt bokprat, vilket uttryckte sig på en del olika sätt. En del i ett fungerande socialt samspel är att vara förberedd på den målgrupp man ska möta i sitt bokprat. Rätt böcker och utförande, till rätt målgrupp ger optimala effekter av bokpratet påstår informanterna. Förberedelser inför bokpratet utgörs därför bland annat av noga val av böcker, kontaktarbete med barnens lärare och att vara mentalt förberedd på vad man ska säga under bokpratet. Det gäller att ligga på samma nivå som barnen så att de kan ta till sig bokpratet och böckerna. Vygotskij menar att lärarens roll, i detta fall bokprataren, inte är att uppfostra barnen utan mer att organisera den sociala miljön och få eleven att vara aktiv och intresserad, inte enbart lärarens själv. Den dialog mellan bokprataren och åhörarna som observerades under bokpratet, med syftet att göra bokpratet mer aktivt för barnen, kan vara ett exempel på det. Dialogen gör att bokpratet inte endast är ett föredrag utan medverkar till ett fungerande socialt samspel. En bibliotekarie kommenterar meningen med dialogen så här, ”om någon läst den förut kanske hon eller han har upplevt någonting speciellt då hon eller han läst boken. Personliga upplevelser kan få andra barn i rummet att också vilja ’prova’ boken”. Kanske är det så att om ett barn märker att ett annat barn upplevt någonting genom en bok, tar barnet det lättare till sig än om en vuxen säger samma sak. Ungefär: Det funkar för henne, funkar det för mig? Att få barnen att prata inför de andra barnen är även en social träning. En annan metod bibliotekarierna i intervjun använder sig av är att berätta en kort historia eller anekdot innan boken presenteras, eller innan bokpratet börjar, som kan hjälpa till att vinna barnens uppmärksamhet och respekt.

Pedagogiska utmaningar skapar meningsfulla situationer påstår Vygotskijs vidare. Med pedagogiska utmaningar menar Vygotskij till exempel kreativa aktiviteter som textskapande, bildskapande eller dramatik. De har, enligt Vygotskij, en psykologisk funktion som länkar samman fantasi och verklighet. Generellt kan man säga att ett vanligt bokprat är en pedagogisk utmaning på så sätt att man använder sig av både bilder och dramatik i bokpratet. En av bibliotekarierna säger just att det är viktigt att utföra bokpratet med inlevelse och dramatik, det riskerar annars att bli tråkigt och stelt. Andra utmaningar för barnen kan vara att de får prova att själv utföra ett bokprat om en bok de läst inför sina klasskamrater.

Om planering och förberedelser talar Vygotskij bland annat om att ”innehållet ska organiseras”. Vygotskij ägnade sig speciellt åt undervisningens sociala organisation. Rent allmänt kan man säga att han riktade sitt intresse mot den säregna form av samarbete mellan vuxna och barn som han såg som själva kärnan i undervisningen. Om man åtminstone vill försöka uppnå ett gott resultat är det av största vikt att planera sina aktiviteter väl anser Vygotskij. Alla tre barnbibliotekarierna i denna undersökning var av den uppfattningen att om man skulle uppnå ett gott resultat med bokpratet, krävs tid för planering, tid för förberedelser och ett gott samarbete med skolan och dess lärare, trots begränsade resurser. Förberedelser är A och O för ett väl genomfört bokprat. Det är också det säkraste sättet att minska nervositeten, säger de intervjuade bibliotekarierna enat. Att strukturera tankarna, att försöka hålla ordning på sig själv och att hålla tider är några viktiga punkter. De poängterar också att det är viktigt att ha läst böckerna själva innan

man använder dem i sitt bokprat, även om det är bilderböcker. En del i förberedelserna var att informanterna i förväg tar reda på fakta om den klass man ska bokprata för, som tidigare nämnts om samarbete med barnens lärare. En annan bit i förberedelsearbetet var att låna in böcker från andra bibliotek. Hur man skaffar böcker till sitt bokprat varierar. På stadsbiblioteket har man till exempel byggt upp ett speciellt bestånd av böcker som enbart används till bokprat. Detta bestånd bygger på den positiva erfarenhet av dessa böcker som bibliotekarierna haft under åren.

Enligt Vygotskij har barnens intresse och motivation stor betydelse för deras utveckling. Det är mycket viktigt med ett eget brinnande intresse, menade informanterna, för att kunna förmedla vidare. Hur ska man kunna levandegöra en historia utan att själv ha tagit del av den, frågade man sig. Bibliotekarien ska enligt informanterna helst själv tycka om boken bibliotekarien pratar om, det går då lättare att hitta något att bli entusiastisk över och förmedla vidare. Om man nu inte är en skicklig skådespelare förstås. Bibliotekarierna i intervjun var också noga med att i förberedelserna välja ut "rätt" böcker, vilket bland annat innefattade att ta med böcker med olika lässvårighetsgrad till bokpratet. Intentionen var att tillfredsställa alla olika läsnivåer hos barnen och inte riskera att någon tappar intresset för bokläsning, utan hela tiden utmana till vidare läsning genom att komma med nya svårare böcker. En av bibliotekarierna använde sig till exempel av en bokvagn som hon handplockat ihop böcker till och drog med sig till sitt bokprat. På vagnen grupperade hon böckerna efter genrer, till exempel, förr i världen, skräck, deckare, sport och så vidare. På så sätt tillgodoser hon alla barns intressen, menade hon. En av informanterna tycker att det är viktigt att komma ihåg att ingen ska styra barnens bokval så att de måste välja böcker de inte vill läsa. Hon säger i intervjun: "Det jag vill med mitt bokprat är först och främst att ge barnen läslust. Jag vill att de ska upptäcka glädjen i att leva sig in i en bra bok."

En svårighet för bibliotekarierna är att mäta motivationen hos barnen. Barnen får direkt efter bokpratet låna böcker, medan bokprataren är närvarande, vilket kan vara ett slags mått. Lånas många böcker ut, tyckte bibliotekarierna helt klart att man hade lyckats fånga barnens intresse och motivation till att läsa. Hur de upplevde effekterna av sitt bokprat var alltså mestadels genom responsen från barnen direkt efter bokpratet. Bibliotekarierna såg stor skillnad i intresse när det gällde för vilken åldersgrupp man bokpratade för. Det är betydligt lättare att fånga de yngres intresse, menade de tre bibliotekarierna. Det ansågs alltid "svårare" att prata inför en sjunde klass än inför en sexårsgrupp. Andra saker börjar locka i åldern sjunde klassarna kommit upp i, så det kanske redan är för sent att locka till läsning av böcker om inte det skett tidigare. Ibland kunde det vara så att inte en enda bok lånades ut efter ett bokprat på högstadiet. Bibliotekarierna var osäkra på hur de skulle skapa motivationshöjande åtgärder när det gällde framförallt pojkarna i de äldre årskurserna.

En hel del knep används emellertid av bokpratarna för att skapa intresse hos barnen och ungdomarna. Till exempel genom att tydligt visa bilder ur böckerna man pratade om samt att endast läsa högt valda delar av boken. De speciellt utvalda delarna eller delen ska ha målet att skapa fortsatt intresse för boken. "Är det en spännande bok som ska presenteras läser man på ett sådant sätt att den låter ännu mera spännande och utelämnar vissa delar, så att barnen blir intresserade och bara måste läsa boken", säger en av bibliotekarierna. En av bibliotekarierna berättade gärna en rolig anekdot innan hon startade sitt bokprat. En annan påpekade vikten av inledningen av bokpratet och betydelsen av en engagerande framställning. Meningen med att fånga intresset bland barnen eller ungdomarna man höll bokprat för, såg de som avgörande för att kunna utföra sitt arbete tillfredställande utifrån sin egna satta nivå.

Ett samarbete mellan bokpratare och lärare, skapar den potentiella utvecklingszonen åsyftar Vygotskij. En samverkan med skolan och dess lärare förekom hos alla tre bibliotekarierna. Även om det på de olika biblioteken varierade i omfattning. På det mindre biblioteket hade man ett mer ingående samarbete, vilket kan bero på att det geografiskt ligger nära skolan i området och att det större stadsbiblioteket tar hand om flera skolor över hela staden. Bibliotekarierna tar innan bokpratet kontakt med barnens lärare för att ta reda på en hel del om målgruppen. Bland annat hur klassen ligger till med bokläsningen, hur många flickor och pojkar det finns i gruppen och vad man arbetade med för tema i skolan. Det här samarbetet såg de som mycket viktigt eftersom den information de kunde få tag i kunde de dra nytta av i förberedelserna till sitt bokprat. Andra former av samarbete mellan lärare och bokpratare är till exempel att de sköter boklistor tillsammans om det skulle vara många som vill låna samma bok. På så sätt tillfredställer man alla barn, ingen blir utan. Läraren kan även ge värdefull feedback till bokprataren om hur barnen upplevde bokpratet och därmed förbättra sig och skaffa erfarenhet. I samtalet med den yngre av barnbibliotekarierna i undersökningen framgick det helt klart att det förekom ett mycket nära och givande samarbete mellan bibliotek och skola på platsen. Vikten av samarbetet går dessutom att läsa i *Lpo 94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet 1994)*, som tidigare citerats ur i kapitel 2.3 Bokpratets funktion.

Vygotskij skriver i sina teorier om att ord är viktiga för tänkandets utveckling. Genom att använda böckernas egna ord i bokpratet bidrar man till tänkandets utveckling, utan att bokprataren själv behöver förbereda några speciella rader att läsa upp. I kapitel 2.2 Läslust och betydelsen av att läsa i uppsatsen nämndes det att barnboksförfattare arbetar medvetet med språket i barnböckerna. Det språk de använder i sina böcker är förankrat i barnens språk och erfarenheter. Barnböcker kan bland annat träna barnen att använda sitt eget språk när de pratar med andra barn om boken och de kan utvidga sitt ordförråd inom fler områden än vad de kommer i kontakt med i vardagslivet. Genom att berätta om böcker och upplysa barnen om böckernas värld och om hur biblioteket fungerar och allt vad det innebär, tyckte bibliotekarierna att man bidrog till att skapa en bra förutsättning att bli en bra läsare och berättare. Om barnen läser mycket utvecklar barnen ett ordförråd, som i sin tur bland annat utvecklar barnets sociala förmåga. Förmågan att läsa och skriva kommer att vara av största vikt i det framtida samhället. En egenskap som ofta betonas i dagens samhälle är som bekant social kompetens och detta förutsätter att man har en god förmåga till språklig kommunikation.

Fantasi och kreativitet har stor betydelse i barns utveckling enligt Vygotskij. Genom fantasin tolkas erfarenheter och känslor som utformas till nya idéer. Fantasi och kreativitet stimuleras helt klart genom bokprat, eftersom böcker i allmänhet utelämnar mycket till fantasin. Om bokprataren läser ett spännande stycke ur en bok är det upp till varje individ att föreställa sig en egen värld och hur eventuella huvudpersoner ser ut. Bokpratet kan förmedla en förebild, en huvudperson, från en bok som barnen sedan fantiserar om. Det kan tänkas att de också fantiserar om hur den personen skulle agera i andra situationer än exakt efter hur det gick i boken och så vidare. En av informanterna nämnde att hon var helt övertygad om att hon lyckats skapa fantasi hos barnen. Hon fick nämligen en gång teckningar efter ett bokprat av några elever i en klass och dessa teckningar var verkligen fantasifulla, som hon uttryckte det. Hon kunde inte föreställa sig att boken hon pratade om kunde skapa en sådan kreativitet, som det gjorde.

En slutsats som kan dras efter genomgång av Vygotskijs teorier, analys av intervjuer och observationer, är att det går att finna likheter mellan Vygotskijs teorier och metoden bokprat, liksom de intervjuade barnbibliotekariers sätt att planera och genomföra sitt bokprat. Däremot så är de berörda bibliotekarierna i studien mindre

medvetna om det. Mer om slutsatser behandlas i nästa kapitel, först kommer ett litet sammandrag av analysen. Nedan listas punkterna från kapitel 3.1 som sammanfattade Vygotskijs teorier och idéer. Listan kan nu kompletteras med några konkreta exempel som visar att Vygotskijs teorier kan, på vissa punkter, jämföras med metoden bokprat.

- Socialt samspel är en viktig drivkraft i ett barns utveckling. Under bokpratet märktes det att bokprataren ville skapa en dialog med barnen. Huvudsakligen genom att slänga ut frågor och försöka få barnen själva att berätta om den aktuella boken, om de tidigare läst den det vill säga. Meningen med att barnet själv bör ges chansen att berätta om boken är om den till exempel väckt några speciella känslor. Andra barn kan då också vilja låna boken, eftersom de också vill "prova".
- Pedagogiska utmaningar skapar meningsfulla situationer. Boken och läsandet är den egentliga pedagogiska utmaningen i bokprat, men också genom att vara kreativ i sin framställning av bokpratet går det att skapa dessa meningsfulla situationer för barnen. Bokprataren kan till exempel ordna "specialbokprat" då några barn i klassen själva får prova att utföra bokprat om en bok inför resten av klasskamraterna.
- Barnens motivation och intresse har stor betydelse vid alla pedagogiska situationer. Bokprataren försöker intressera och ge barnen lust till läsning genom att läsa ett utvalt stycke ur aktuell bok som ska fungera som sporre.
- Ord är viktiga för tänkandets utveckling. Bokpratets syfte nummer ett är att få barnen att läsa mer böcker och barnboksförfattarna jobbar medvetet med språket i barnböckerna. Ju mer ett barn får av läsning och ord, ju mer utvecklas ordförrådet. Ett rikt ordförråd är betydelsefullt för kommunikation och underlättar intag av ny kunskap.
- Betydelsen av fantasi och kreativitet hos barnen. Vid bokprat stimuleras fantasin och barnet förväntas bli mer kreativt. Bokprat och böcker levererar inte hela "paketet" åt barnen, utan utelämnar mycket åt fantasin. Film, exempelvis, ger barnen i princip allt serverat.
- Vikten av samarbete med kompetenta personer, som känner barnen. Vygotskij menade att barnet i samarbete med vuxna eller mer kompetenta kamrater kan prestera mer än det kan klara på egen hand. Innan bokpratet tar bokprataren kontakt med läraren och hör sig för hur klassen ligger till med bokläsningen och om klassen kanske jobbar med ett tema till exempel. De sköter också saker som boklistor tillsammans om det skulle vara många som vill låna samma bok efter bokpratet. Läraren kan ge värdefull feedback till bokprataren om hur barnen upplevde bokpratet och barnbibliotekarien kan därmed förbättra sig i förberedelserna och samtidigt skaffa erfarenhet om "olika slags" barngrupper.
- Om planering och förberedelser skrev Vygotskij bland annat att "innehållet ska organiseras". Om man åtminstone vill försöka uppnå ett gott resultat är det av största vikt att planera sina aktiviteter väl ansåg Vygotskij. Bokprat handlar mycket om planering och förberedelser då en mängd olika saker ska fixas innan ett bokprat kan genomföras på ett bra sätt. Till exempel ska lokaler ordnas, barngrupper bokas in och böcker till bokpratet ska väljas ut och läsas igenom. De utvalda böckerna bör lånas in i flera exemplar från andra bibliotek så att fler kan låna samma bok. Information om gruppen man ska hålla bokpratet inför är bra att ta del av för att kunna förbereda sig och "lägga ribban rätt" under bokpratet och förstås välja ut passande böcker. Ovanstående nämnda saker tyder på att bokpratet är väl organiserat och förberedd av barnbibliotekarien.

7.1 Diskussion

Resultatet av analysen går förstås att tolka på olika sätt. Det går att komma fram till att Vygotskijs teorier inte har speciellt mycket gemensamt med bokprat, likaväl som det går att komma fram till de slutsatser jag dragit. Man kan ställa sig frågan: Hur mycket belägg behövs för att kunna dra vissa slutsatser? Och hur värderar man de enskilda likheter eller samband som man kommit fram till jämte varandra? Finns det de som är oväsentliga och bara fyller ut resultatet? Det är en bedömningsfråga som jag tror var och en får bilda sin egen uppfattning om. Hursomhelst påstår jag att det finns vissa likheter mellan Vygotskijs teorier och bokprat, med förbehållet att det naturligtvis kan vara andra pedagogiska teorier som också ligger bakom. Bokpratet utformades i Amerika på 1950-talet och det är möjligtvis aningen långsökt att påstå att de personer som utformade bokpratet skulle ha influerats av en vitrysk författare och hans teorier. Vygotskijs bok *Tänkande och språk* finns dock i en översättning till engelska utgiven redan 1962, det kan vara värt att anmärka (den utgivningens spridning är emellertid okänt).

En förvånande sak, i mitt tycke, som intervjuerna gav var att bokprat inte ingått i någon del i barnbibliotekariernas utbildning. För de äldre går det att förstå, då bokprat var relativt nytt i Sverige i slutet på 1970-talet, men att det inte hänt någonting sedan dess är besynnerligt (den yngre bibliotekarien hade inte heller fått undervisning i bokprat). Vad är det egentligen en barnbibliotekarie lär sig som är så mycket viktigare än att bokprat inte ens får plats i en utbildning som tar flera år? Pedagogiken studenterna lär sig teoretiskt borde också tränas rent praktiskt i kontakt med barn anser jag. Att nyutexaminerade bibliotekarier lär sig bokprat av de äldre jobbande på biblioteket må väl vara väl, men det som kan inträffa är att en "svag länk" gör att kvalitén på bokprat sänks. Det borde finnas någon slags lärare i bokprat som kan besöka bibliotek som känner att de vill höja sin kompetens, eller få en injektion i sitt arbete med bokprat. Möjligtvis att det projekt som Bibliotekstjänst drog igång 1997, där tolv utvalda bokpratere på frilansbasis gav sig ut och genomförde bokprat över hela Sverige, är det jag eftersöker.

Tankarna bakom barnbibliotekens verksamhet idag har många likheter med förskolans pedagogik. I förskolan lär man sig genom leken och genom eget skapande. Barnens motivation och intresse är drivkrafter. I och med att förskolan har blivit en del av den övriga skolan finns förhoppningar om att förskolans pedagogik ska påverka undervisningen i grundskolan. För att biblioteket ska kunna möta barns nyfikenhet och intressen med respekt och professionalitet bör arbetet i hög grad utformas utifrån hur barn tänker och agerar. Bokprat med aktivt deltagande av barnen är en viktig del i detta. Det får inte bli så att bokpratet blir stela föreläsningar, det tror jag inte barnen själva uppskattar heller. Att "bokprat" som föreläsningar inte håller i längden kanske ger sig själv hos den som håller i bokpratet, genom barnens direkta respons och genom feedback från barnens lärare.

För att bokprataren ska kunna inspirera barn- och ungdomar till läsning behövs ett eget läsande, ett eget förhållande till litteraturen och det måste hela tiden underhållas. Greta Renborg nämner den informella aspekten av bokprat, och påstår att biblioteksfolk pratar om de böcker de känner till och att de pratar om något de vill prata om. Att det yttrandet stämmer märktes genomgående hos bokpratarna i studien. De pratade i intervjuerna bland annat om saker som att tala med inlevelse och dramatik för att få barnen att lyssna. Deras engagemang syntes också då de framförde sitt bokprat. "Kort, också lite kåserande, då lyckas man bäst", säger en av informanterna. Hemligheten med att lyckas få kontakt och nå lyssnare, är att man har gjort stora ansträngningar att förbereda sig. Det behöver inte alls vara tråkigt att läsa på till ett bokprat med en grupp

människor. Tvärtom, att själv alltid vara intresserad och själv tycka det är roligt att lära sig något nytt hör till tjusningen menar jag.

Att Maria Törnfeldts idéer och projekt (som omnämns i slutet av kapitel 2.1 Bokpratets utveckling) i hög grad ställer sig bakom Vygotskijs åsikter om betydelsen av ett socialt samspel och ett nära samarbete mellan barn och vuxen, stämmer bra anser jag. Bokpratet är viktigt, anser Törnfeldt, då det är lättare för barnen att välja ut en bok ur ett presenterat och begränsat urval. Bokprataren bör också ta med sig både lättlästa böcker och lite svårare för att kunna tillfredsställa alla typer av läsare, även de lässvaga. Det visade sig i studien att bibliotekarierna jobbade just som Törnfeldt skriver. Informanterna var noga med att ta med sig ett gäng speciellt utvalda böcker till bokpratet, både lättlästa och svårare böcker. Ett moment i Törnfeldts projekt var en bokpratarkurs för elever, där äldre elever fick bokprata inför yngre kamrater. Barnens lärare ansåg att det gav eleverna gott självförtroende att ha klarat av att berätta om böcker inför en grupp (Törnfeldt 1993). Det är ett bra exempel på ett fungerande socialt samspel och samtidigt ett givande samarbete mellan barnbibliotekarier och lärare.

Rätt utnyttjad ger barnbibliotekarien biblioteket en suverän reklam. Barnbibliotekariernas pedagogiska arbete är av stor betydelse för hela bibliotekets verksamhet. Kanske går det att höja bokpratets status genom att understryka marknadsföringsaspekten och genom att betrakta bokprat som fortbildande och kompetenshöjande. Mina tre informanter var synnerligen medvetna om vilket viktigt arbete de har och gjorde sitt allra bästa. Beviset på att de lyckats tas för givet i dagens samhälle och deras jobb kanske inte får den uppskattning de förtjänar.

8 Slutsatser

Det är viktigt att komma ihåg att det inte går att dra alltför långtgående slutsatser utifrån materialet, vilket är begränsat och slutsatserna rör i värsta fall endast situationen för de tre intervjuade barnbibliotekarierna. Det som talar emot det är att metoden bokprat fungerar på liknande sätt på de flesta bibliotek och hos andra bibliotekarier än de intervjuade. Variationer förekommer säkerligen i framförande och planering av bokpraten. Troligtvis finns det också barnbibliotekarier som känner till Vygotskij och mer arbetar efter hans teorier, liksom det antagligen finns barnbibliotekarier som inte alls gör det eller ens har hört talas om honom.

En slutsats som kan dras efter genomgång av Vygotskijs teorier, analys av intervjuerna och iakttagelserna, är att går att finna likheter mellan Vygotskijs teorier och de intervjuade barnbibliotekariernas sätt att planera och genomföra sitt bokprat. Bibliotekarierna var emellertid inte medvetna om det och de visste inte speciellt mycket om Vygotskij heller. Bibliotekarie C var dock inne på en del bitar Vygotskij pratar om. Helt klart är att bokpraten är noga genomtänkta och planerade av de bibliotekarier som är representerade i studien. De arbetade med metoden att skapa förförståelse, intresse och nyfikenhet. De skapade fantasi och kreativitet genom sitt bokprat, vilket de märkte genom responsen från barnen och samtal med barnens lärare. Vidare pratar Vygotskij bland annat om det sociala samspelet, pedagogiska utmaningar och betydelsen av motivation hos barnen för deras vidare utveckling. Bokprat innehåller konkreta exempel på alla dessa ”ingredienser”. Därför kan det fastläggas att, även fast kanske inte bibliotekarierna i studien var medvetna om det, så finns vissa drag av Vygotskijs teorier representerade i metoden bokprat. Viktigt att komma ihåg är att det kan vara så att det är andra pedagogiska teorier och tankar från andra personer som bokprat bygger på än just Vygotskijs. Det finns inga belegg att det är Vygotskijs pedagogik som bibliotekarierna använder sig av, likväl kan man konstatera att det går att hitta exempel på att någonting som liknar Vygotskij pedagogik används. Det kan kanske bero på att Vygotskijs teorier inte är unika utan delar en hel del tankar och synsätt med andra ”pedagogiska skolor”. De centrala delar som Vygotskij skriver om kan kännas självklara i dagens samhälle och det kan tyckas svårt att tänka sig hur det skulle gå till annorlunda egentligen. Det känns naturligt att jobba på det vis man gör idag med bokprat och barn. Men när Vygotskij lade fram sina teorier på 1930-talet var det till exempel inte lika självklart att barnen skulle behandlas med samma respekt som de vuxna och så vidare.

Bibliotekarierna har enligt undersökningen inte fått någon organiserad utbildning i bokprat och än mindre i Vygotskijs teorier. De hade visserligen hört talas om Vygotskij men knappt något mer än så. Den yngre av bibliotekarierna (C) mindes emellertid en del om honom från sin utbildning. Informanterna hade istället lärt sig hur man bokpratar av äldre jobbande bibliotekarier på biblioteket, tillsammans med artiklar och böcker i ämnet. En slutsats som kan dras är att bokprat verkar dåligt representerat i en barnbibliotekaries utbildning, vilket egna erfarenheter också kan bekräfta.

Utvärdering av bokpratet gjordes genom att ta del av responsen och återkopplingen från lärare och barnen. På så sätt kunde de hela tiden vidareutveckla och förbättra sitt bokprat. Erfarenheter från bokpratet, till exempel responsen i utlåning, tog man med sig till förberedelserna inför nästa bokprat. Undersökningen kunde röna ett samarbete mellan skollärare och bokpratare, som bland annat användes för feedback. Samarbetet varierande dock i omfattning mellan biblioteken, beroende på att biblioteken i undersökningen var så pass olika typer av bibliotek. Effekterna av bokpratet är enligt barnbibliotekarierna svåra att se, men det går åtminstone påstå att det antagligen skulle vara svårt att få en hel klass att låna böcker samtidigt, med den iver som iaktogs under bokpratet utan att de samlats för ett bokprat.

Slutligen, bokprat är ett utmärkt sätt att utveckla barns intresse för att läsa och inte minst utveckla barnens fantasi, samtidigt som det också är ett ypperligt tillfälle för barnen att lära sig hur man använder ett bibliotek.

9 Sammanfattning

Bokprat är en etablerad läslustfrämjande teknik för bibliotekariers aktiva litteraturförmedling. Ett bokprat innebär att en bibliotekarie presenterar och berättar om böcker inför en grupp människor för att väcka läslust hos åhörarna. Dagens moderna bokprat sker i bibliotek och målgruppen utgörs framförallt av elever på låg- och mellanstadiet, jämfört med under 1950-talet då bokprat introducerades i Amerika och främst riktade sig till vuxna. Bokpratet kom till Sverige på 1970-talet och är idag en beprövad metod för att få barn att läsa mer böcker och använda bibliotek i större utsträckning. Genom bokpratet fick barnen en förförståelse om böckerna och det blev lättare för dem att välja en bok ur ett presenterat och begränsat urval än att hitta en bok i biblioteket på egen hand. På 1970-talet var barnbibliotekarierna ute på förskolor, skolor och fritidsgårdar och bokpratade, fullastade med böcker. På den tiden var bokprat utanför biblioteket vanligt. Det ansågs att elever och lärare var i behov av litteraturorientering. Under andra hälften av 1980-talet började många barnbibliotekarier känna sig osäkra i sin yrkesroll. De upplevde att de inte hann med att besöka alla skolklasser för att nå ut till alla barn, som var deras målsättning. På 1990-talet blev man mer medveten om att det var de svårmotiverade och lässvaga barnen som behövde stimuleras till läsning. Bokpratens minskade i omfattning på grund av neddragningar i kommunerna. Istället började olika projekt att genomföras som komplement till bokpratet.

Syftet med uppsatsen är att beskriva metoden bokprat och undersöka hur, pedagogiskt sett, metoden används på två svenska bibliotek och av tre barnbibliotekarier idag. Utgångspunkten har varit Lev Vygotskijs teorier, varför frågeställningen är följande: Är det möjligt att finna likheter mellan Vygotskijs teorier och barnbibliotekariernas bokprat, med planering och framförande främst i åtanke? För att utreda detta användes en kvalitativ intervju metod. Fördelen med metoden är att det i realtid går att få ut mer information vid till exempel oväntade svar, än vad en enkät skulle kunna ge. Tre barnbibliotekarier intervjuades ingående om bland annat utbildning, förberedelser, framförande och återkoppling. Utöver intervjuerna iakttogs några bokprat, i syfte att bilda en egen uppfattning om hur ett bokprat kan gå till.

Lev Vygotskij levde och verkade under 1920- och 1930-talet i Ryssland. Hans kulturhistoriska teori om människan återupptäcktes i väst på 1960-talet och jämförs nu med klassiker som Freud och Piaget, i fråga om dess dignitet. Vygotskij ser människan som en kulturvarelse vars medvetande speglar den omgivande kulturen både till form och till innehåll. För att få barn att veta om att det finns många bra böcker att läsa, måste de lyftas fram av vuxna med engagemang och intresse för barn och litteratur. Världen kommer inte till oss direkt, säger Vygotskij, utan alltid via andra människor, eftersom människan i grunden är social. En viktig drivkraft i ett barns utveckling är socialt samspel, varför samarbete med kompetenta människor, till exempel barnens lärare, är viktigt. Vygotskij såg människan som ett aktivt, handlande och sökande väsen med möjligheter att både utnyttja sin egen potential att lära och utvecklas och med kraft att förändra sina livsvillkor genom en förändring antingen av samhället eller av sin närmaste omgivning. Fantasi och kreativitet har betydelse för barnens lärande, stimuleras fantasin kan barnet förväntas bli mer kreativt. Det är betydelsefullt med ett kvalitativt och genomtänkt språk i barnböckerna barnen stöter på då Vygotskij påstår att ord är viktiga för tänkandets utveckling.

De intervjuade barnbibliotekarierna har det gemensamt att de i sin utbildning till bibliotekarier inte fått någon utbildning i att kunna utföra ett bokprat. De har på egen hand tagit reda på hur man bör gå tillväga i förberedelser och genomförande av sitt

bokprat. Förberedelserna innebär bland annat att barnbibliotekarierna anpassar böckernas svårighetsgrad till sitt bokprat efter vilka barngrupper som ska vara närvarande i deras bokprat. De tar också reda på barnens intressen genom samarbete med skolan och dess berörda lärare. För att kunna möta barnens intressen har de noga förberett bokpraten genom att välja böcker ur skilda genrer. Ibland kan man prata om böcker för ett visst tema, som eleverna just nu håller på med i skolarbetet. Dessutom är det viktigt att ta reda på vilken nivå eleverna befinner sig läsmässigt. Läsningen ska vara lustbetonad, det tycker bibliotekarierna är viktigt att poängtera. Det är mödan värt att hitta den ”rätta” boken för en mindre läsvan elev. Vid framförandet av bokprat är man noga med att ta med många böcker för att utmana till fortsatt läsning. Detta för att tillgodose allas intressen och olika läsnivåer hos barnen.

När det gäller framförandet av ett bokprat, så tycks det allra viktigast vara att bokprataren själv tycker att böckerna är bra. Betydelsefullt är också hur inledningen på bokpratet är, det gäller att skapa en bra kontakt med eleverna man har framför sig. Vidare är det angeläget att visa ett stort engagemang och intresse för det man utråder. I det pedagogiska arbetet, som ett bokprat innebär, är kvaliteten på samspelet mellan barnbibliotekarien och barnet, avgörande för om det skapas goda upplevelser för barnet. Tillsammans med äkthet, yrkesskicklighet och en öppenhet för spontanitet, humor och glädje kan det lägga grunden för ett bra pedagogiskt möte mellan vuxen och barn.

Slutsatser som kan dras efter intervjuer med tre barnbibliotekarier och iakttagelser av utförda bokprat, är att det går att urskilja likheter mellan framförande och planering av bokprat med Vygotskijs pedagogik. Informanterna är dock inte medvetna om detta faktum.

Källförteckning

Otryckta källor

Intervju med två barnbibliotekarier, stadsbiblioteket i staden X, september 2001.

Intervju med en barnbibliotekarie, kommunalsbibliotek i samhället Y, september 2001.

Samtal med lärare, skola i staden X, september 2001.

Samtal med lärare, skola i samhället Y, september 2001.

Samtal med Greta Renborg, bokmessa i Uppsala, våren 2002.

Tryckta källor

Att läsa, nyckeln till många världar (1990), Skolöverstyrelsen.

Att arbeta i Barnbibliotek, SAB serien 3, Stockholm: Sveriges allmänna biblioteks förening.

BBL: biblioteksbladet: tidskrift för SAB, nr. 1998:8, Stockholm: Sveriges allmänna biblioteks förening.

Bodart, Joni, *Booktalk!: Booktalking and School Visiting for Young Adult Audiences* (1980), New York: H. W. Wilson.

Boken i tiden, SOU 1997:141, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Chambers, Aidan, *Böcker omkring oss – om läsmiljö*, 1995, Stockholm: Norstedts Förlag.

Eriksson, Bibi & Melchert, Eva, *Nycklar till läroriket: texter om lärande, läsande och bibliotek* (1997), Lund: Bibliotekstjänst.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, *Forskningsmetodik* (1997), Lund: Studentlitteratur.

Information om 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet – Lpo 94 (1994), Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Norström, Lars, *Bokprat, om textsamtal mellan barn och vuxna* (1997), Solna: Ekelunds Förlag AB.

Olsson, Brita, *Bogpresentation: book-talks i USA-og her?* (1960) – Bogens Verden, –H.4, s.169-174.

Passa upp, passa, passa vidare ...? : handbok för barnbibliotek (1982) / Britt Engdal et al.; Lena Skoglund (red), Stockholm: Statens kulturråd.

- Renborg, Greta, *Bibliotekens PR – och kontaktarbete* (1977), Lund: Bibliotekstjänst.
- Rimsten-Nilsson, Kerstin, *Barnböcker och läslust* (1981), Mölnlycke: Stegeland.
- Rydsjö, Kerstin, *Barnspåret i backspegeln* (1994), Lund: Bibliotekstjänst.
- Skola för bildning*, SOU 1992:94, Göteborg: B. Norrgren.
- Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer* (1997), Lund: Studentlitteratur.
- Törnfeldt, Maria, *Att väcka läslust hos lässvaga barn och ungdomar : ett metodutvecklingsprojekt* (1993), Karlskoga: Bibliotek.
- Ullander, Kerstin et al., *Tala om böcker: en läsfrämjande metod för både barn och vuxna* (1979), Biblioteksdebatt 10, Lund: Bibliotekstjänst.
- Ullander, Nilsson, Kerstin & Eriksson, Anna Birgitta et al., *Barnspåret: idébok för biblioteket // Barnbiblioteket – värt att satsa på* (1994), Lund: Bibliotekstjänst.
- Vygotskij, Lev S. *Fantasi och kreativitet i barndomen* (1995), översättning från ryskan: Kajsa Öberg Lindsten, Göteborg: Diadalos.
- Vygotskij, Lev S., *Psykologi och dialektik* (1981), Stockholm: Norstedt.
- Vygotskij, Lev S., *Tänkande och språk* (2001), översättning från ryskan: Kajsa Öberg Lindsten, Göteborg: Diadalos.
- Vygotskij, Lev S. *Vygotskij och pedagogiken* / Ivar Bråten (red) (1998), Lund: Studentlitteratur.
- Wallin, Karin, *Reggio Emilia och de hundra språken* (1996), Liber Utbildning.
- Wernström, Sven, *Ös böcker över barnen* (1990), Hedemora: Gidlund.
- Ändringar och tillägg till LGR 80* (1980), Stockholm: Liber Läromedel.

Bilaga 1: Intervjumanual

Utbildning

Vad har du för biblioteksutbildning?
Förekom bokprat i din utbildning?

Målgrupp

Vilka målgrupper har du för ditt bokprat?
Förekommer det något samarbete mellan dig och barnens lärare?

Förberedelser

Hur går du tillväga med planering, förberedelse och inläsning inför ditt bokprat?
Hur lång tid tar förberedelserna?
Hur väljer och skaffar du böcker till bokpratet?

Tillvägagångssätt

Hur går du tillväga när du genomför ditt bokprat?
Använder du några speciella knep under bokpratet?

Lev Vygotskij

Har du stött på pedagogen Lev Vygotskijs teorier någon gång under dina studier till bibliotekarie (eller senare)?
Använder du medvetet Vygotskijs pedagogik i ditt bokprat?

Utvärdering och uppföljning

Hur utvärderar du ditt bokprat?
Vad får du för gensvar?
Förekommer det någon uppföljning av ditt bokprat?
Hur viktigt anser du att bokprat är i ditt arbete?
Hur kan man vidareutveckla bokprat?